

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

JAVNI SPOMENICI SV. IVANA NEPOMUKA
U SLAVONIJI

Ivan Roth

Zagreb, 2014.

Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

JAVNI SPOMENICI SV. IVANA NEPOMUKA
U SLAVONIJI

MENTOR: dr. sc. Danko Šourek, viši asist.

STUDENT: Ivan Roth

Zagreb, listopad 2014.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski studij

Diplomski rad

JAVNI SPOMENICI SV. IVANA NEPOMUKA U SLAVONIJI

Ivan Roth

SAŽETAK

Javni spomenici sv. Ivana Nepomuka u Slavoniji ističu se svojom brojnošću te svojim značajem pružaju uvid u društveno-crkveno-političku pozadinu podizanja (javnih) spomenika. Osim njihova likovnoga karaktera, vrlo je bitan ikonološki pristup u istraživanju. Kipovi ovoga izrazito čašćenoga i popularnoga sveca podižu se, osim unutar crkvenih prostora te na oltarima, i na brojnim javnim mjestima – trgovima, javnim putevima, pročeljima zgrada. Podižu ih skupine građana, imućniji pojedinci, plemići i crkveni redovi, a izvan granica današnje Hrvatske i pripadnici vrha carske vlasti. Upravo je u tom pogledu nezaobilazan ikonološki pristup jer će podizanje kipova sv. Ivana Nepomuka često imati političku pozadinu, a, kako je prikazano u radu, političko-crkvena previranja konstantno su prisutna uz sv. Ivana Nepomuka – od početaka čašćenja do samoga zamiranja na našim prostorima.

Rad je pohranjen u: Knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Rad sadrži: 80 stranica, 53 reprodukcije. Izvornik je na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: sv. Ivan Nepomuk, Slavonija, javni, spomenik, kip, čašćenje, Habsburgovci, poklonac, kapela

Mentor: dr. sc. Danko Šourek, viši asist.

Ocjenjivači:

Datum prijave rada: 22. veljače 2013.

Datum predaje rada:

Datum obrane rada: 12. studenog 2014.

Ocjena: _____

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. IVAN NEPOMUK, SVETAC I MUČENIK	7
3. POLITIZACIJA ČAŠĆENJA SV. IVANA NEPOMUKA	10
3. 1. Uloga Habsburgovaca i crkvenih redova u širenju čašćenja sv. Ivana Nepomuka.....	10
3. 2. »Pomozinas u nevolja / Pâk izprosi nam pokoja«	12
3. 3. Čašćenje sv. Ivana Nepomuka kroz XX. i XXI. stoljeće	22
4. IKONOGRAFIJA I TIPOLOGIJA PRIKAZA SV. IVANA NEPOMUKA	24
4. 1. Tipologija i topografija	25
4. 2. Ikonografske karakteristike	27
5. KATALOG	31
5. 1. Osječko područje	31
5. 2. Baranjsko područje	48
5. 3. Srijemsko područje (Vukovarsko-srijemska županija)	56
5. 4. Požeško područje.....	63
6. ZAKLJUČAK	65
7. POPIS REPRODUKCIJA	67
8. LITERATURA.....	72

1. UVOD

Oslobođenjem Slavonije od Osmanlija krajem XVII. stoljeća ovo područje doživljava procvat umjetničke produkcije. Ne može se, pak, sa sigurnošću prosuditi opseg umjetničke produkcije tijekom osmanske vladavine, jer su gotovo svi njezini tragovi zameteni, međutim odlaskom Osmanlija barokni stil dolazi *na velika vrata* i prodornom brzinom ulazi u svaki kutak opustošene zemlje. Zapanjuje, zapravo, količina građevina i umjetničkih djela koja nastaju tijekom XVIII. stoljeća, od sačuvanih do uništenih u kasnijim stradanjima ovoga područja. Grade se crkve, kuće, dvorci, naručuju oltarne pale, djela privatne pobožnosti, vedute, pejzaži, portreti, podižu kipovi, a gotovo da ne postoji mjesto koje nije obilježeno barem križem krajputašem. Upravo će u tim pothvatima najvećim dijelom sudjelovati plemići i imućniji građani, uglavnom ljudi s njemačkoga govornoga područja koji na ove prostore donose svoju kulturu. Od brojnih inovacija baroknoga razdoblja, jedna od najzanimljivijih je podizanje javnih spomenika.

Javni spomenici nisu svojina samo baroka: nakon slavnih antičkih primjera, traju kroz gotovo cijelo razdoblje srednjega vijeka, a ponovni im život udahnuje razdoblje renesanse. Ipak, poslijetridentsko doba svjedoči novom duhu i zadaćama javnih spomenika. Oni svojim postavima označavaju katolički teritorij, imaju funkciju podsjetnika vjernika na iskazivanje pobožnosti i često postaju mjesta njihova okupljanja, kao svojevrсни *mali oratoriji* ili, bolje rečeno, *oltari na otvorenom*. Podižu se iz cijeloga niza povoda, najčešće društvenih nedaća, epidemija ili jednostavno kao iskazivanje pobožnosti pojedinca ili zajednice. Najbrojnija su raspela, tzv. krajputaši, i gotovo da nema mjesta u Slavoniji koje nema barem maleni križ. Česte su i kalvarije, kao podsjetnici muke Kristove i mjesta održavanja misa i litanija u preduskrsno vrijeme. Ovisno o moći naručitelja i njegovim osobnim razlozima i nakanama podižu se i raskošniji javni spomenici svecima zaštitnicima od bolesti i prirodnih nedaća. Bilo da stoje samostalno (na pilovima), u kapelama (pokloncima) ili u nišama kuća i crkava, obilježavaju tragične događaje i mjesta nedaća te stoje kao podsjetnici vjerniku na svakodnevno iskazivanje pobožnosti.

Među brojnim samostojećim skulpturama svetaca sv. Florijana, Bogorodice, sv. Barbare, sv. Josipa, sv. Franje Ksaverskog, sv. Franje Asiškog, brojnošću se ističu

javni spomenici sv. Ivana Nepomuka. Popularnost sveca ne začuđuje uzmu li se u obzir brojni, prvenstveno politički, čimbenici koji utječu na popularizaciju njegova čašćenja. Ono što iznenađuje jest koliko brzo osvaja vjernike, obične ljude koji nisu uvijek imali priliku upoznati se s ovim političko-crkvenim kontekstom, kao ni današnjim znanstvenim razmatranjima o njegovu utjecaju. Zainteresiranost za svečevo čašćenje jača u poslijetridentskom vremenu katoličke obnove i sukoba s reformacijom, ali i zahvaljujući habsburškim interesima pridobivanja simpatija na novostečenim područjima.

Sveti Ivan Nepomuk u početku se časti u krugu Praške biskupije i naziva svetim puno prije službene kanonizacije. Zagovorom habsburških vladara Ivan Nepomuk je beatificiran (1721.) i kanoniziran (1729.), te postaje svojevrsna oznaka habsburškoga teritorija i svojevrsni zaštitnik čitave Monarhije. Časti se i kao zaštitnik od poplava, svetac brodara, lađara i mostova pa mu se zavjetuju seljaci, lađari i pontonci – drugim riječima, pripadnici najbrojnijih i ekonomski najznačajnijih društvenih staleža. Crkveni interesi izvlače ga iz povijesti i lokalnoga čašćenja kao zaštitnika jedne od najznačajnijih dogmi Katoličke Crkve – sakramenta ispovijedi i pomirenja. Sveti Ivan Nepomuk tako vjerniku pruža utjehu svojom zaštitom sakramenta pomirenja i oprosta ovozemaljskih slabosti.

2. IVAN NEPOMUK, SVETAC I MUČENIK

Sveti Ivan Nepomuk (lat. Joannes Nepomucenus, češ. Jan Nepomucký) katolički je svetac mučenik, rođen između 1340. i 1350. godine u češkom gradiću Pomuku (kasnije Nepomuk).¹ Zaštitnik je ispovjedne tajne, mostova, graditelja mostova, ribara, brodara i zagovornik protiv poplava, pa se njegov lik može često naći u blizini ili na mostovima te na plavnim područjima. Prvi povijesni podaci bilježe ga 1370. godine kada obavlja službu javnoga bilježnika u praškoj nadbiskupiji.² Zaređen je za svećenika 1380. godine i postaje župnikom praške župe sv. Gala, a radi i kao savjetnik biskupa Ivana Jenštejna, te kao njegov tajnik i bilježnik.³ Već sljedeće godine započinje studij prava u Pragu kojeg će nastaviti u Padovi i završiti 1387. godine.⁴ Povratkom u Prag postao je praški kanonik i arhiđakon u gradiću Žatec, a 1389. godine praški biskup imenuje ga generalnim vikarom.⁵ Ta pozicija stavila ga je u nezahvalan položaj, uvukla u politička prepiranja s kraljem i na kraju dovela do smrti. Naime, kralj Vjenceslav IV. (1378. – 1419.) počeo je zadirati u crkvene poslove što se nije svidjelo praškom biskupu Ivanu Jenštejnu jer je kralj htio prisvojiti sva crkvena dobra u Češkoj.⁶ S vremenom je biskup pobjegao iz Praga pred kraljevim bijesom, a pred kraljem ga brani Ivan Nepomuk.⁷ Kralj je htio osnovati novu biskupiju u benediktinskom samostanu u Kladrubyju i tamo postaviti za biskupa svoga pristašu Vjenceslava Kralika nakon što tamošnji opat Racek umre.⁸ Opat umire već 1393. godine, redovnici izabiru novoga opata, a njihov izbor potvrđuje glavni vikar Ivan Nepomuk, po biskupovoj naredbi.⁹ Takvo postupanje bilo je oprečno kraljevim namjerama što ga razljuti, pa uhititi Ivana Nepomuka i nakon što ga je podvrgnuo mučenju, naredi da ga se jedne noći 1393. godine baci u Vltavu s Karlova

¹ Usp. Emilijan Cevc, *Ivan Nepomuk*, u: AA. VV., *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2006. [1985.], str. 313.

² Usp. Josip Antolović, *Duhovni velikani: sveci Katoličke crkve*, Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1998., str. 463.

³ Usp. ISTO, str. 463.

⁴ Usp. ISTO, str. 463.

⁵ Usp. Emilijan Cevc, *nav. dj.*, 2006. [1985.], str. 313.

⁶ Usp. Josip Antolović, *nav. dj.*, 1998., str. 463.

⁷ Usp. Emilijan Cevc, *nav. dj.*, 2006. [1985.], str. 313.

⁸ Usp. Josip Antolović, *nav. dj.*, 1998., str. 464.

⁹ Usp. ISTO, str. 464.

mosta u Pragu.¹⁰ U trenutku smrti, prema legendi, oko glave mu je zasjala aureola s pet zvijezda, a sahranjen je u katedrali sv. Vida u Pragu.¹¹

Slika 1. Szymon Czechowicz, *Mučeništvo sv. Ivana Nepomuka*, oko 1750., ulje na platnu, Nacionalni muzej, Varšava

Ubrzo nakon smrti Ivana Nepomuka, njegovo čašćenje raširilo se diljem cijele Češke (Bohemije), iako će njegova kanonizacija uslijediti tek za tristotinjak godina. Čašćenje Ivana Nepomuka izrazito je smetalo češkim reformatorima, husitima, pristašama Jana Husa (oko 1371. – 1415.) i, kasnije, protestantima.¹² Smatrali su da je

¹⁰ Usp. ISTO, str. 464.

¹¹ Usp. Emilijan Cevc, *nav. dj.*, 2006. [1985.], str. 314.

¹² Usp. Raelen Chai-Elsholz, *The 'Significant other' in Canonizations in the First Half of the Eighteenth Century*, u: *Identity and alterity in hagiography and cult of saints*, (ur.) Ana Marinković, Trpimir Vedriš, Zagreb: Hagiotheca, 2010., str. 265.

ono uvedeno kako bi se umanjila vrijednost kulta Jana Husa,¹³ u čemu su, zapravo, bili u pravu.

Ivan Nepomuk beatificiran je 1721. godine, a kanoniziran već 1729. godine na poticaj habsburških vladara Leopolda I. (1658. – 1705.) i Josipa I. (1705. – 1711.),¹⁴ u vrijeme kada još traje žestoka poslijetridentska borba s protestantima. Glavni razlog njegove beatifikacije i kasnije kanonizacije jest legenda za koju ni danas nije sigurno je li potpuno točna, a koja Ivana Nepomuka opisuje kao zaštitnika ispovjedne tajne. Legendu je objavio Thomas Ebendorfer (†1464.) u djelu *Chronica regum Romanorum* napisanom sredinom XV. stoljeća.¹⁵ Legenda navodi da je Ivan Nepomuk bio ispovjednik češke kraljice, supruge Vjenceslava IV. koji je sveca u naletu ljubomore dao mučiti i baciti s Karlova mosta jer mu nije htio otkriti kraljičinu ispovjednu tajnu.¹⁶ Iako za taj podatak ne postoje povijesni izvori, nakon objave spomenutog Ebendorferova djela taj se hagiografski podatak brzo proširio i oblikovao svečevu ikonografiju mučenika koji umire štiteći ispovjednu tajnu. Kada je 1752. godine Giuseppe Simone Assemani otkrio pisma Ivana Jenštejna u kojima spominje Ivana Nepomuka i političku pozadinu svečeve smrti,¹⁷ Ivan Nepomuk već je bio kanoniziran, a njegovo čašćenje kao zaštitnika ispovjednika uvelike rašireno diljem Europe. Mučeničkom smrću i kanonizacijom svetac je zaveden u Rimskom martirologiju pod datumom štovanja, 16. svibnja: »Pragae, in Bohemia, sancti Joannis Nepomuceni, Metropolitanae Ecclesiae Canonici; qui, frustra tentatus ut sigilli sacramentalis fidem proderet, martyrii palmam, in flumen Moldavam dejectus, emeruit.«¹⁸ Kao što je već spomenuto, kanoniziran je na poticaj habsburških vladara te je, kao i njegova mučenička smrt, i njegovo uvrštavanje u red blaženika i svetaca tristotinjak godina kasnije, imalo i naglašenu političku pozadinu.

¹³ Usp. Josip Antolović, *nav. dj.*, 1998., str. 464.

¹⁴ Usp. Sanja Cvetnić, *Habsburški politički utjecaji i ikonografija sv. Ivana Nepomuka u Hrvatskoj*, u: *Hagiologija. Kultovi u kontekstu*, (ur.) Ana Marinković, Trpimir Vedriš, Zagreb: Leykam international, 2008., str. 162.

¹⁵ Usp. ISTO, str. 162.

¹⁶ Usp. Josip Antolović, *nav. dj.*, 1998., str. 464.

¹⁷ Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2008., str. 163.

¹⁸ *Martyrologium Romanum*, Decimo septimo Calendas Junii; mrežna stranica <http://www.liturgialatina.org/martyrologium/15.htm> [pregledano: 29. 9.2014.]

3. POLITIZACIJA ČAŠĆENJA SV. IVANA NEPOMUKA

Najveći razlog kanonizacije Ivana Nepomuka bila je njegova uloga u čuvanju ispovjedne tajne. U poslijetridentskom vremenu u kojemu katolički svećenici nastoje vratiti svoj ugled i pobiti protestantsko nijekanje sakramenta ispovijedi, priča o hrabrom svećeniku-ispovjedniku Ivanu Nepomuku uvelike pomaže u tome. Ne samo da pomaže, već će sv. Ivan Nepomuk postati jedan od glavnih neosporivih protureformatorskih argumenata Katoličke Crkve. Prvenstveno, on brani svećenički ugled kao visokoškolvana i cijenjena osoba koja se usudila zbog vjere suprostaviti kralju. Branio je sakrament ispovijedi, jednu od temeljnih dogmi Katoličke Crkve koju protestanti, s druge strane, nisu prihvaćali. Razumljivo je, stoga, da ga svećenici prihvaćaju kao jednoga od svojih uzora. Čak sam čin kanonizacije, zapravo, oprečan je protestantskim idejama i kao takav brani katoličku pobožnost.¹⁹ Nadalje, njegovo štovanje bilo je vrlo izraženo na području djelovanja češkoga reformatora Jana Husa, gdje su njegove pristaše bile vrlo brojne. Promocija čašćenja sv. Ivana Nepomuka doživjela je tolike razmjere, da i na tlu današnje Hrvatske možemo pratiti izraženost čašćenja sv. Ivana Nepomuka, pogotovo u mjestima gdje se kršćanstvo susreće s drugim kršćanskim vjeroispovjestima (luteranstvom, kalvinizmom i pravoslavljem). Najviše je zbog toga zastupljeno na prostoru Slavonije, Baranje i Srijema kao rubnim područjima nekadašnje Habsburške Monarhije u kojima je bilo mnogo doseljenika iz protestantskih krajeva.

3. 1. Uloga Habsburgovaca i crkvenih redova u širenju čašćenja sv. Ivana Nepomuka

Veliku ulogu u promicanju čašćenja sv. Ivana Nepomuka imali su Habsburzi. Oni su simboličku važnost Ivana Nepomuka uvidjeli nakon poraza češkoga protestantizma 1620. godine,²⁰ a u prilog im je išla i svečeva borba protiv kralja

¹⁹ Paradoksalno, upravo je nijekanje svetosti »običnih ljudi«, kako ih Martin Luther naziva, jačala doktrinu Katoličke Crkve i poticala kanonizaciju. Usp. Raeleen Chai-Elsholz, *nav. dj.*, 2010., str. 261. Taj paradoks najočitiji je kod kulta Bogorodice, koju nakon protestantskih napada Katolička Crkva uzdiže do statusa univerzalne zaštitnice što vjernici objeručke prihvaćaju. Usp. Meri Kunčić, *Utjecaj povijesnih zbivanja na kreiranje ikonografskih sadržaja zavjetnih slika. Primjeri oltarne slike Bogorodica Zaštitnica iz crkve samostana sv. Ante na Poljudu u Splitu*, u: *Croatia Christiana periodica*, god. 29, br. 55, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2005., str. 70.

²⁰ Usp. Raeleen Chai-Elsholz, *nav. dj.*, 2010., str. 264.-265.

Vjenceslava IV. iz kuće Luksemburg, habsburških rivala.²¹ Stotinjak godina nakon prihvaćanja čašćenja, u poslijetridentskom duhu, beatifikaciju i kanonizaciju Ivana Nepomuka potiču upravo habsburški vladari. Vrlo brzo sv. Ivan Nepomuk postaje jedan od najčašćenijih svetaca u Habsburškoj Monarhiji i, praktički, svetac koji simbolički obilježava habsburški teritorij. Zanimljivo je istaknuti da je gotovo svaki slavonski veleposjednik, nakon što bi, u razdoblju nakon oslobođenja Slavonije od Osmanske vlasti (1683. – 1699.), od vladara dobio posjed, na neki način nastojao istaknuti pobožnost prema sv. Ivanu Nepomuku, uglavnom podižući kip sveca. Politički aspekti svečeva čašćenja su, dakle, konstantno prisutni, a bit će osjetni i nakon pada Monarhije, o čemu će biti riječi u nastavku rada.

Tijekom XVIII. i XIX. stoljeća gotovo će svaka plemićka obitelj podići kapelu ili kip sv. Ivana Nepomuka, a gotovo da ne postoji mjesto u Slavoniji gdje mu nije posvećeno barem zvono. Isto tako, ime Ivan Nepomuk (njem. Johann Nepomuk) postaje vrlo često,²² pa će osim brojnih pučana svoju djecu tako nazivati i plemići, primjerice iz obitelji Pejačevića, Esterházya i Erdödyja,²³ dok su svi grofovi Eltz bili zavjetovani sv. Ivanu Nepomuku.²⁴

Osim plemića i građana veliku ulogu u čašćenju i podizanju kipova imali su crkveni redovi, u prvom redu isusovci. Josip Antolović (1998.) ističe važnost čašćenja sv. Ivana Nepomuka kojeg isusovci, kako navodi, časte kao svoga *drugotnoga zaštitnika*.²⁵ Njega su isusovci prepoznali kao sveca dobrog glasa, a zbog neprijateljskoga stava kojem je red bio izložen tijekom XVIII. stoljeća ne čudi da upravo sv. Ivana Nepomuka izabiru kao drugoga zaštitnika.²⁶ Oni sv. Ivanu Nepomuku podižu kipove i kapele u Osijeku i Požegi. Osim kod isusovaca čašćenje

²¹ Istina, njegova borba s Vjenceslavom IV. zbila se tristotinjak godina prije nego Habsburzi otkrivaju Ivana Nepomuka, ali to ne umanjuje činjenicu da se borio protiv vladara rivalske kuće. Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2008., str. 163.

²² Usp. Raelen Chai-Elsholz, *nav. dj.*, 2010., str. 265.

²³ Usp. Sanja Cvetnić, *Ikonografija i liturgija nakon Tridentskog sabora*, u: AA. VV., *Slavonija, Baranja i Srijem: vrela europske civilizacije*, sv. II., (ur.) Vesna Kusin, Branka Šulc, Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske: Galerija Klovićevi dvori, 2009., str. 330.

²⁴ Na informaciji se zahvaljujem Zdravku Dvojkoviću.

²⁵ Usp. Josip Antolović, *nav. dj.*, 1998., str. 464. Ipak, u isusovačkome redu značajnije su mjesto zauzimali *njihovi* sveci (primjerice Ignacije Loyola, Franjo Ksaverski, Franjo Borgia). Autor ovim navodom sv. Ivana Nepomuka vjerojatno ističe kao jednoga od svetaca ne-isusovca koji je od velikoga značaja redu.

²⁶ Usp. ISTO, str. 464.

sv. Ivana Nepomuka bilo je rašireno i u franjevačkom redu što je osobito vidljivo u Vukovaru i Vinkovcima gdje franjevci podižu kapele posvećene ovome svecu. Iako nema sigurne potvrde da drugdje izravno sudjeluju u podizanju kapela i kipova sigurno je da su imali barem maloga utjecaja na područjima gdje je red bio izrazito aktivan, primjerice u Šarengradu.

3. 2. »Pomozinas u nevolja / Pâk izprosi nam pokoja«²⁷

Nesumnjivo, pobožnost spram sv. Ivana Nepomuka bila je najjača i najizraženija u Osijeku gdje možemo pratiti svečevu čašćenje gotovo odmah nakon kanonizacije 1729. godine. Već se 1731. godine ispred kapele sv. Roka u Gornjem gradu postavlja kip sv. Ivana Nepomuka.²⁸ Osim brojnih kipova u gradu koje podižu isusovci,²⁹ kapucini,³⁰ grofovi Pejačevići,³¹ pa i sami građani,³² postojalo je i nekoliko kapela posvećenih svecu. Vjerojatno najstarija osječka kapela posvećena sv. Ivanu Nepomuku podignuta je »pokraj Drave«, a u njoj su se održavale mise i pobožnosti od 1764. godine.³³ Gotovo je sigurno riječ o u kanonskim vizitacijama spomenutoj drvenoj kapeli u Podravlju u kojoj se nalazila i svečeva skulptura (kasnije premještena u Bilje)³⁴ koju je dao podići satnik Plyberger vjerojatno sredinom XVIII. stoljeća. Kapela sv. Ivana Nepomuka postojala je i u Novom gradu, u sklopu gradske bolnice

²⁷ »O Nepomuku od milosti! / Tebi se uticsemo u xalosti: / Pomozinas u nevolja / Pâk izprosi nam pokoja.« Naslov preuzet s naslovne grafike iz: Antun Josip Knezović, *KRUNA OBDERXAVAIUCSIU STAIE APOSTOLSKO. IZPOVIDNIKA SVIU OGLEDALO. XIVOT SVETOG IVANA OD NEPOMUKA OD TAINOSTI SVETE ISPOVIDI UZDERXITELJA, ISARANITELJA KLUCSIA, NAVLAZTITO POKORNICE JOANNE ILLI IVANICE KRALICE NAPITANIE VENCESLAVA KRALJA OVOG IMENA IV. ZA UZROK KOI OD ISTOG BI Mucsit, i nai posli, u Moldavu Vodu bacit; zato postade Veliki Mucsenik KOIEGA IZ HOD ROGIENIA I SVERU TERPLENIA NASSKIM TO IEST SLAVNIM ILLI-RICKIM JEZIKOM NA VERSSE DOMORODCEVICZA Slavu, i poznanie ovog Velikog Svetog uiedno skupi, i Sastavi. Plemenito Rodni Gospodin ANTUN JOSIP KNEZOVICS, CERKVE METROPOLITANSKE KOLOCSKE KANONIK, I CUSTOD. Prapost Infulat. Svetog Irenæa, i Stola Apostolskog Notarius. Dneva 20. Octobra. Godine Gospodinove 1759.*, Pešta, 1759.

²⁸ Natpis na postamentu datira ga u tu godinu. Detaljnije vidi katalog (kat. jed. 5. 1. 2.)

²⁹ Kip ispred crkve sv. Mihovila u Tvrdi (kat. jed. 5. 1. 4.)

³⁰ Kip na ogradi kapucinske crkve (kat. jed. 5. 1. 3.)

³¹ Kip nasuprot dvorca Pejačević u Strossmayerovoj ulici (kat. jed. 5. 1. 5.)

³² Kip na starome mostu izvan Tvrdje, srušen (kat. jed. 5. 1. 7.)

³³ Usp. Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod III. Pučke misije, prekomorske misije, rezidencija Osijek, književni rad*, Zagreb: Filozofsko teološki institut Družbe Isusove, 2005., str. 355.

³⁴ U Kanonskim vizitacijama kao naručitelj kapele se spominje satnik Plyberger (sršan, kan viz bar, 149.), a Miroslav Vanino (2005.) pogrešno zaključuje da ju podižu isusovci. Detaljnije o problemu patronata i kipu u Katalogu (kat. jed. 5. 2. 2.)

(danas Dom za psihički bolesne odrasle osobe), a tu su se čuvale i svečeve relikvije.³⁵ Župna crkva Gornjega grada imala je čak dvije filijalne kapele posvećene sv. Ivanu Nepomuku, i to u Retfali i Kravicama.³⁶ Retfalačka je kapela bila zidana, podignuta početkom XIX. stoljeća.³⁷ U Kravicama je postojala prvo kapela »od lošeg materijala«, pa ju je vizitator želio staviti pod zabranu, no zalaganjem Ivana Nepomuka Pejačevića od toga je ipak odustao.³⁸ U Kanonskim vizitacijama iz 1833. godine saznaje se da je kapelu dao podići Žigmund Pejačević 1792. godine, blagoslovljena je 1806. godine, a imala je i drveni zvonik.³⁹ Danas u Osijeku ne postoji niti jedna kapela sv. Ivana Nepomuka, a sve navedene s vremenom su srušene.

U Vukovaru je također zanimljivo zalaganje plemstva i imućnijih građana u promociji čašćenja sv. Ivana Nepomuka. Osim što su svi grofovi Eltz bili zavjetovani svecu oni podižu kapelu Kristova Uzašašća kao obiteljsku grobnicu 1909. godine na Novom groblju u Vukovaru, a u niši iznad portala nalazio se kip sv. Ivana Nepomuka, teško oštećen u Domovinskom ratu.⁴⁰ U vrtu franjevačkog samostana u Vukovaru stoji kapela sv. Ivana Nepomuka, podignuta 1749. godine donacijom Antuna Pöhra de Rosenthala.⁴¹ Na tom je mjestu stajala drvena kapela, prva franjevačka kapela iz 1704. godine,⁴² pa je nesumnjivo postojalo i zalaganje reda da se tu izgradi kapela. Zanimljivo je i svjedočanstvo koje donosi Mato Batorović (2006.) koje vukovarsku kapelu

Slika 2. Oštećena skulptura sv. Ivana Nepomuka u niši na pročelju kapele Kristova Uzašašća, Vukovar

³⁵ Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 5: Osijek i okolica, 1732.-1833.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2007., str. 123. Detaljnije o kapeli i kipu koji se nalazio ispred bolnice u Katalogu (kat. jed. 5. 1. 6.)

³⁶ Retfala je danas osječki kvart, a selo Kravice dio predgrađa Josipovac.

³⁷ Usp. Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2007., str. 371. Kanonske vizitacije iz 1833. godine donose i popis inventara retfalačke kapele. Usp. ISTO, str. 389.

³⁸ Usp. ISTO, str. 185.

³⁹ Usp. ISTO, str. 371.

⁴⁰ Usp. Ilica Jagodić, *Crkva i vukovarski franjevci*, Vukovar: Franjevački samostan, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2011., str. 224.

⁴¹ Usp. Zlatko Karač, *Arhitektonski sklop i urbano okruženje*, u: AA. VV., *Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba*, (ur.) Ružica Marić, Vukovar: Gradski muzej Vukovar, 1998., str. 36.

⁴² Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 8: Vinkovačko-vukovarsko-iločko područje, 1768.-1840.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2010.a, str. 503.

označava kao jedno od četiri stajališta *kućne* ispovijedi i pričesti 1776. godine, odnosno za vrijeme trajanja cijele Jubilejske godine.⁴³

Slika 3. Kapela sv. Ivana Nepomuka u vrtu franjevačkog samostana, Vukovar, 1749.

U Vinkovcima je nešto izravnije istaknuta veza samog vrha vlasti i čašćenja sveca. Naime, tokom srednjega vijeka u Vinkovcima je postojala župna crkva sv. Ilije koja je nakon oslobođenja od Osmanlija dobila zajednički patronicij sa sv. Vinkom, a samo naselje gdje se crkva nalazila od davnina se zvalo Sveti Ilija (Ilinci, mađ. Szentillye).⁴⁴ Na mjestu gdje je danas crkva svetih Euzebija i Poliona (nekadašnja crkva sv. Ivana Nepomuka), petstotinjak metara od crkve sv. Ilije, postojao je trg okružen zgradama, župnikovim stanom i kapelom sv. Ivana Nepomuka.⁴⁵ Trg su

⁴³ Usp. Mato Batorović, *Jubilejske – svete godine u Iloku, Srijemu i Slavoniji*, u: *Dani Julija Benešića: zbornik radova II*, Ilok: Muzej grada Iloka, 2006., str. 68.

⁴⁴ Usp. Stanko Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku*, Vinkovci: Ogranak Matice hrvatske, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2007., str. 35.

⁴⁵ Usp. ISTO, str. 123. Kapelu su izgradili franjevci 1722. godine. Usp. Krešimir Bušić, *Vinkovački sveci zaštitnici*, u: *Hrvatska revija, časopis Matice hrvatske*, god. III, br. 2, Zagreb: Matica hrvatska, 2003., str. 55.

ustanovile habsburške vojne vlasti, a već se 1729. godine naziva središtem grada.⁴⁶ Kasnije je tu podignuta veća crkva sv. Ivana Nepomuka, a njegovo je čašćenje gotovo potpuno izbrisalo čašćenje dvaju svetaca po kojima su Ilinci i Vinkovci dobili ime, što zbilja puno govori o popularnosti ovoga sveca, te je srednjovjekovna crkva sv. Ilije (i Vinka) pala u zaborav. Crkva svetih Euzebija i Poliona još čuva uspomenu na stari patronicij oltarnom palom s prikazom *Apoteoze sv. Ivana Nepomuka*. Ista je tema prikazana na zastavi Prvog obrtnog udruženja Vinkovci iz 1878. godine.⁴⁷

U Baranji ne postoji sigurno dokaziva veza između političke vlasti i čašćenja sv. Ivana Nepomuka (osim u Čemincu), a nije postojalo ni puno kapela posvećenih svecu nego mu se pobožnost uglavnom iskazivala podizanjem kipova. U Čemincu je postojala kapela sv. Ivana Nepomuka, izgrađena od drveta i prvi put spomenuta u Kanonskim vizitacijama već 1729. godine. Kako je čeminačka kapela bila filijala dardanskoj župi, car i kralj Josip II. (1780. – 1790.) 1788. godine tu osniva kapelaniju, nakon odsjedanja u Čemincu.⁴⁸ To je ujedno i jedina župna crkva posvećena sv. Ivanu Nepomuku u Baranji uopće, pa carev potez ne iznenađuje s obzirom na svečevu važnost za Habsburgovce. Crkva je podzidana i popravljena 1800. godine, 1833. godine izgrađena je nova i veća,⁴⁹ a kada je promijenila titular (danas je posvećena Presvetu Srcu Isusovu), nije poznato. Kapela sv. Ivana Nepomuka postojala je i u Branjinom Vrhu gdje ju je od drveta izgradio mjesni seljak Matija Banacz.⁵⁰ Spominje se prvi puta 1782. godine, a nakon što je postala ruševna, zidanu kapelu podiže župnik Petar Csakanyi, te se kao takva prvi puta spominje 1810. godine.⁵¹ Uništena je u Drugome svjetskome ratu, a danas je na njenome mjestu kapela sv.

⁴⁶ Stanko Andrić, *nav. dj.*, 2007., str. 123.

⁴⁷ Autor prikaz naziva »sv. Ivan Nepomuk u nebu«, no vjerojatno je riječ o svečevoj apoteozi. Usp. Danijel Petković, *Zastave, zastavne vrpce i lente zastavnika vinkovačkih građanskih udruga (1859.-1938.)*, u: *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci*, br. 23, Vinkovci: Ogranak Matice hrvatske, 2005.

⁴⁸ Josip Brüstle, *Povijest katoličkih župa u istočnoj Hrvatskoj do 1880. godine*, (preveo) Stjepan Sršan, Osijek: Matica hrvatska: Povijesni arhiv, 1994., str. 31.

⁴⁹ ISTO, str. 32.

⁵⁰ Usp. Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga I: Baranja 1729.-1810.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2003., str. 195.

⁵¹ Usp. ISTO, str. 195., 237. U Kanonskim vizitacijama 1829. godine vizitator pogrešno navodi da ju Petar Csakanyi gradi 1781., kada je izričito 1782. godine naglašeno da je drvena i da ju podiže Matija Banacz što dovodi do zablude ranije istraživače. Petar Csakanyi zida kasnije novu kapelu, nije poznato kada točno, ali sigurno prije 1810. godine. Usp. Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 2: Baranja, 1829.-1845.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2004., str. 279.

Ivana Nepomuka koja je izgrađena u novije vrijeme, vjerno rekonstruirana prema zidanoj Csakanyijevoj kapeli koja je zabilježena na fotografiji iz 1906. godine.⁵² Nalazi se na samome kraju Popovačke ulice u Belome Manastiru koji je svojim urbanim širenjem zahvatio i kapelu, nekoć bližu Branjinom Vrh. U Dardi je postojala zaklada sv. Ivana Nepomuka i sv. Tekle koju je ustanovio grof Kazimir Esterházy koji je dao podići i kipove tih dvaju svetaca ispred mjesne župne crkve.⁵³

Slika 4. Kapela sv. Ivana Nepomuka, Beli Manastir

U Požegi su kipovi i kapele sv. Ivana Nepomuka podizane zalaganjem mahom isusovaca i građana. Isusovci podižu kip sveca pod gradom već 1728. godine,⁵⁴ što taj kip čini najranijim javnim spomenikom sv. Ivana Nepomuka na području Slavonije. Uz rijeku Orljavu kip sveca podiže podžupan Ivan pl. Strižić, a nešto kasnije kapelu za smještaj kipa daje izgraditi pekar Peter Heimb.⁵⁵ Bez obzira na relativno slab politički utjecaj na svečevo čašćenje u Požegi, u gradu je bila prisutna velika pobožnost samih stanovnika, potaknuta od strane mjesnih isusovaca. To je vidljivo po brojnim zapisima o procesijama i pučkim iskazivanjima pobožnosti. Miroslav Vanino (1987.) donosi nekoliko takvih primjera. Primjerice, postavljanje kipa 1728. godine proslavljeno je izrazito svečano uz vigiliju, zvukove trublji, timpana i mužara.⁵⁶ Kip otada postaje redovna postaja tijelovskih procesija, a postojao je i običaj održavanja tihe mise svake godine 16. svibnja.⁵⁷

Slika 5. Kapela sv. Ivana Nepomuka, nekoć uz Orljavu, Požega

⁵² Ivica Getto, *8 burnih stoljeća – Srednjovjekovna prošlost, srednjoeuropska budućnost*, <http://www.glas-slavonije.hr/195481/11/8-burnih-stoljeca---Srednjovjekovna-proslost-srednjoeuropska-buducnost> [pregledano: 8.9.2014.], http://www.geocaching.com/geocache/GC4EGEE_baranja-chapels-st-john-of-nepomuk [pregledano: 8.9.2014.], <http://www.lokalnahravska.hr/beli-manastir> [pregledano: 8.9.2014.]

⁵³ Usp. Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2003., str. 361.

⁵⁴ Usp. Julije Kempf, *Požega: zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slobodnog i kraljevskog grada Požega i Požeške županije*, Požega: Ogranak Matice hrvatske, Jastrebarsko: Naklada Slap, 1995. [1910.], str. 552.

⁵⁵ Usp. ISTO, str. 549.

⁵⁶ Usp. Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod II. Kolegiji dubrovački, riječki, varaždinski i požeški*, Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1987., str. 547.

⁵⁷ Usp. ISTO, str. 587., 606.

U Osijeku su također zabilježene svečane pobožnosti prema svecu koje su poticali isusovci. U *Ljetopisu osječke misije* istaknuto je kako je 1764. godine, na Cvjetnicu uvedena »[...] ceremonija s palmama kod kipa Ivana Nepomuka.«⁵⁸ Misa kod tvrđavskog kipa održavala se i na Svijećnicu, česte su mise i u podravskoj kapeli,⁵⁹ a procesije su održavane i u Gornjem gradu.⁶⁰ Također, zanimljiva su zavjetovanja građana svecu u drugim oblicima. Primjerice, na kaležu u Osijeku zapisano je da ga daruje Augustin Franjo de Kollhundert u čast sv. Ivana Nepomuka.⁶¹ Njegova supruga, Marija Franciska također je bila zavjetovana sv. Ivanu Nepomuku što se iščitava s njenog nadgrobno spomenika koji se nekoć nalazio u osječkoj franjevačkoj crkvi.⁶²

Procesije u čast sv. Ivana Nepomuka predvođene franjevcima, održavane su i u Iloku, što bilježi Paškal Cvekan (1986.), a prenosi Sanja Cvetnić (2009.). Iločku kapelu dao je podići ribar Vinko Stalec 1772. godine,⁶³ a prema natpisu u luneti portala obnovljena je 1940. godine i nesumnjivo ponovno u novije vrijeme uzmu li se u obzir teška stradanja Iloka u Domovinskom ratu i svježja boja pročelja.

Zalaganje pučana i zavjetovanje sv. Ivanu Nepomuku posebno ističe intenzitet čašćenja ovoga sveca. Iako nema mnogo svjedočanstava, zabilježene pobožnosti

⁵⁸ Stjepan Sršan, *Osječki ljetopisi, 1686.-1945.*, Osijek: Povijesni arhiv, 1993., str. 233.

⁵⁹ Usp. ISTO, str. 234., 239.

⁶⁰ Usp. Erika Žilić Vincetić, *Osječke gradske svečanosti u 18. i 19. stoljeću*, u: *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje*, br. 10., Osijek: Državni arhiv, 2010., str. 263.

⁶¹ »Augustin Franjo de Kollhundert / Regni Slavoniae Caesarum Summus / Perceptor curavit hieri in honorem / St. Joannis Nepo-muceni 1740- [Augustin Franjo de Kollhundert / glavni carski blagajnik Slavonskog kraljevstva / darova u čast / sv. Ivana Nepomuka 1740.-]«. Stjepan Sršan, *Stari osječki natpisi, 1706.-1900.*, Osijek: Državni arhiv, 2010.b, str. 36.-37. Autor, nažalost, ne donosi podatak gdje se kalež točno nalazi.

⁶² »SISTITE / MARTUREIUM VENERANTES NETOMII / CEXICUM ET BENII VITATE HUIUSQUE / GENOTIPII CONECTAT TRICI ETERNAM / PRECARIUM REQUIEM ILLUSTRATISSIME / DOMINE MARIE FRANCISCE DE KOLL / HUNDT NATE WANKERIN REGNI / SCLAVONIE SUMMI PERCEPTORIS / CESAREI CONTORALI ANNO / MDCXCV QVINTA CALEN- / DARVM MARTIY IN MUNDUM / PRODEVNTI TERTIA IDVVM / AVGVSTI AD MDCCXXXXL / AD – IMPLENTIS XXXXV ANNIS / NEPOMVCENICO VIVENS TUTA- / CULO, SUB HOC EXEGEMATICO / QVIESCIT TEGUMENTO [STANITE / VI KOJI ŠTUJETE MUČENIKA NETOMIJA / CEXICA I BENIJA TE SLIJEDITE NJIHOVE / SKLONOSTI JER IH SPAJA VJEČNI MIR / TE MOLITVA PRESVIJETLE GOSPOĐE / MARIJE FRANCISKE DE KOLLHUNDT / ROĐENE WANKERIN / SUPRUGE GLAVNOG CARSKOG BLAGAJNIKA / SLAVONSKOG KRALJEVSTVA. / ROĐENA 26. OŽUJKA 1695. / USNUVŠI 11. KOLOVOZA 1740. / NAPUNIVŠI TAKO 45 GODINA / ŽIVEĆI POD ZAŠTITOM NEPOMUKA / POČIVA POD OVIM / UZDIGNUTIM HUMKOM]«. Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2010.b, str. 36.-38. Ovaj nadgrobni spomenik je prema Sršanovoj bilješci stajao »[...] u sredini franjevačke crkve [...]«, no u crkvi ga danas nema.

⁶³ Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2009., str. 330.

sigurno nisu bile jedine, s obzirom na dosad iznesene podatke o kapelama i procesijama. Potrebno je istaknuti bilješke u Kanonskim vizitacijama istočnoga Srijema, koji zbog današnjih granica nije ušao u kataloški pregled, ali je svakako važno spomenuti ga u povijesnom kontekstu. Tako je u Mitrovici postojala drvena kapela sv. Ivana Nepomuka prvi puta spomenuta 1763. godine, a dao ju je podići solarski blagajnik Dozler.⁶⁴ U njoj je postojao kip sveca i oltar, čuvala je svečeve relikvije te su se do nje vodile godišnje procesije.⁶⁵ Na nju je još krajem XVIII. stoljeća stavljena zabrana, a vizitator 1811. godine izričito naglašava da ga župljani mole da ukine zabranu bogoslužja u kapeli, što on ipak nije učinio.⁶⁶ Kapela je porušena 1819. godine, a sudeći prema inventaru koji je nakon rušenja djelomično prodan, a djelomično sačuvan i popisan bila je raskošno opremljena.⁶⁷ Kapela sv. Ivana Nepomuka je postojala i u Zemunu gdje je blagoslovljena 1741. godine, a bila je zidana i smještena sred trga.⁶⁸ U njoj se nalazio svečev kip, a župna crkva Blažene Djevice Marije Pomoćnice čuvala je svečeve relikvije.⁶⁹ Prema Kanonskim vizitacijama 1811. godine ta je kapela »[...] već davno porušena, zbog proširenja trga

⁶⁴ Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 4: Srijem 1735.-1768.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2006., str. 251.-253.

⁶⁵ ISTO, str. 251.-253.

⁶⁶ Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 6: Srijem, 1775.-1833.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2008., str. 313.-315.

⁶⁷ Imala je prilično velik broj umjetnina s obzirom na njezinu veličinu (d: 4 hvata, š: 2 hvata i 3 stope, preračunato u metrički sustav to je otprilike 6 × 5 m): »1. Umirući Krist na križu 50 krajcara / 2. 14 pomoćnika / 3. Slika Majke Božje na papiru 1 for. / 4. Slika Marije Judske 3 for. / 5. Slika Tužne Majke Božje 3 for. i 40 krajcara / 6. Slika Rasketog na ploči 3 for. / 7. Slika Marije Radne 2 for. i 45 krajc. / 8. Sv. Ivan Nepomuk 2 for. i 6. krajc. / 9. Slika Evo čovjeka [Prevoditelj prevodi i naziv teme, iako se ona u struci naziva prema latinskom izvorniku: *Ecce homo*, op.a.] i Tužna Majka Božja 5 for. / 10. i 11. Dvije zemljopisne slike 2 for. i 45 krajc. / 12. Ljubljena majka 10 for. / 13. Slika Bl. Dj. Marije Etiopske (crne) 10 for. / 14. Cijela je kapela prodana za 51 forintu. Ta je kapela imala oltar načinjen radom drvodjelje s raznim cirađama (rosetama). U njoj je bio drveni kip sv. Ivana Nepomuka, drveno svetohranište s raspelom, 3 potrebne kanonske ploče, 6 mjedenih svijećnjaka i 20 drvenih, od kojih su 8 držali kerubini, zatim 2 jastučića, jedan oltarnik, portatil, antipendij iz svilene tvari. Nadalje jedna staklena svjetiljka ispred oltara a druga lijepo načinjena ispred velikog drvenog raspela obješenog na zidu s dva druga drvena. Zatim drveni kip Žalosne Majke s 2 drvena svijećnjaka, kalvarijsko brdo na zidu s 3 mala križa i kipovima sv. Sebastijana i Roka, Marije Pomoćnice i 11 drugih slika raznih veličina i oblika, koje su visjele na zidovima, nadalje 7 klupa, 1 stolica, jedan stolić i jedan kotlić za blagoslovljenu vodu. Sve se to čuva zajedno s oltarom sv. Ivana Nepomuka u matici na doličnom mjestu.« Po svemu sudeći prvi dio teksta (popis) odnosi se na prodane predmete s iznosom po kojem su prodani, a ostatak teksta na sačuvane predmete. ISTO, str. 315., 631.-633.

⁶⁸ Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2006., str. 47.

⁶⁹ Usp. ISTO, str. 191., 197.

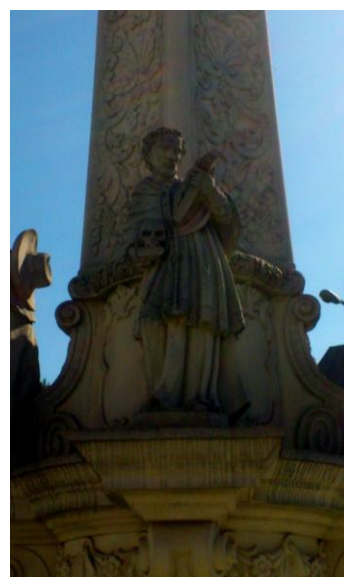
[...]«. ⁷⁰ Postojala je i crkva sv. Ivana Nepomuka u Gibarcu koja je bila prvo drvena, pa kasnije zidana, ⁷¹ a župna crkva posvećena svecu tu postoji još i danas.

Kipovi sv. Ivana Nepomuka su se, osim samostalno, podizali i u složenijim ikonografskim shemama, a u Slavoniji još uvijek postoje dva takva primjera, koji ujedno predstavljaju i možda najznačajnije javne spomenike na tom prostoru. U Osijeku na Trgu Presvetoga Trojstva u Tvrdi, udovica generala Petraša dala je, između 1729. i 1730. godine, podići kužni pil posvećen Presvetom Trojstvu, okružen kipovima svetih Karla Boromejskoga, Franje Ksaverskoga, Roka i Sebastijana. ⁷² Uokolo njega su, na zasebnim postamentima, 1784. godine postavljene još četiri skulpture koje su skinute s gradskih vrata ⁷³ a među njima i kip sv. Ivana Nepomuka. ⁷⁴ Kužni pil postoji i u Požegi, međutim sv. Ivan Nepomuk je tu sastavni dio izvornoga ikonografskoga programa. Podignut je 1749. godine, pri čemu se kao slikar i pozlatar spominje umjetnik Gabrijel Granici iz Venecije. ⁷⁵

Uz kužne pilove, koji zbog ograničenosti prostorom nisu uvršeni u kataloški pregled, bitno je spomenuti i druge neuvrštene spomenike koji postoje u

Slika 6. Kip sv. Ivana Nepomuka na osječkom kužnom pilu, replika

Slika 7. Kip sv. Ivana Nepomuka na požeškom kužnom pilu, replika

⁷⁰ Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2008., str. 397.

⁷¹ Usp. Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2006., str. 527., Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2008., str. 245., 575.

⁷² Blažo Misita-Katušić, *Kratak pregled arhitekture Osijeka kroz tri stoljeća*, u: *Osječki zbornik*, br. 5., Osijek: Muzej Slavonije, 1956., str. 173., vidi još: Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb: Liber: Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske: Grafički zavod Hrvatske: Kršćanska sadašnjost, 1982., str. 261., Doris Baričević, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: Školska knjiga, 2008., str. 242-244.

⁷³ Blažo Misita-Katušić, *nav. dj.*, 1956., str. 174.

⁷⁴ Uz sv. Ivana Nepomuka dodane su skulpture Bogorodice Bezgrešnog Začeca (Immaculate), sv. Katarine i sv. Josipa.

⁷⁵ Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *nav. dj.*, 1982., str. 261. Vidi još: Julije Kempf, *nav. dj.*, 1995. [1910.], str. 715.-717., Doris Baričević, *nav. dj.*, 2008., str. 244.

povijesnim izvorima, a danas su izgubljeni. Kip sv. Ivana Nepomuka postojao je i u Slavonskom Brodu, gdje ga je podigao inženjer Fohmann četrdesetih godina XIX. stoljeća, a na fotografiji iz 1913. godine vidi se da je stajao na mostu preko obrambenog kanala (na jednom od ulaza u tvrđavu) na visokom postamentu.⁷⁶ Svečev blagdan 16. svibnja je ujedno i dan grada Broda jer je on zaštitnik grada,⁷⁷ a ta tradicija vjerojatno traje od 1758. godine kada je osnovana bratovština Kršćanskog nauka čiji je glavni blagdan bio upravo onaj sv. Ivana Nepomuka (16. svibnja).⁷⁸

Slika 8. Kip sv. Ivana Nepomuka u Slavonskom Brodu, fotografija snimljena 1913. godine

Nadalje, postojao je i kip sv. Ivana Nepomuka u Tovarniku, izvan sela prema Ilači, a prvi se puta spominje u Kanonskim vizitacijama 1811. godine.⁷⁹ Danas kipa nema, a kada je točno izgubljen nije poznato.⁸⁰ Osim na području Slavonije postoji veliki broj kipova sveca i u drugim dijelovima Hrvatske, primjerice u Koprivnici,⁸¹ Čakovcu,⁸²

⁷⁶ Usp. Danijela Ljubičić Mitrović, *Skulptura na otvorenom na području Slavenskog Broda*, u: *Anali Galerije Antuna Augustinčića, Zbornik simpozija »Skulptura na otvorenom«*, br. 21.-25., Klanjec: Galerija Antuna Augustinčića, 2001.-2005., str. 332.

⁷⁷ Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2009., str. 330.

⁷⁸ Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 9: Brodsko područje, 1730.-1883.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2010.c, str. 243.

⁷⁹ Usp. Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2010.a, str. 161.

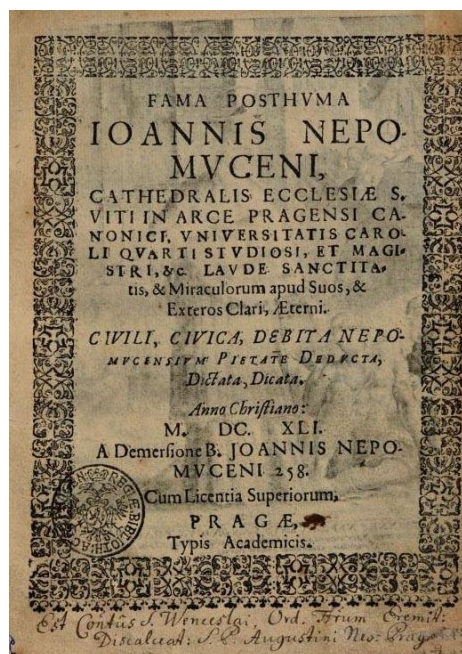
⁸⁰ Zanimljivo je da iste Kanonske vizitacije spominju kip sv. Karla Boromejskog, koji postoji i danas u Ilači u malenom pokloncu u Ulici Vladimira Nazora, ispred kućnog broja 139 (OPG Živković).

⁸¹ Usp. Draženka Jalšić Ernečić, *Barokni pilovi sa starog trga u Koprivnici*, u: *Anali Galerije Antuna Augustinčića, Zbornik simpozija »Skulptura na otvorenom«*, br. 21.-25., Klanjec: Galerija Antuna Augustinčića, 2001.-2005., str. 199.-205.

⁸² Usp. Jasenka Ferber-Bogdan, *Barokna skulptura sv. Ivana Nepomuka u Čakovcu*, u: *Muzejski vjesnik, glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, br. 17., Varaždin: Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske, 1994. str. 61.-65.

Varaždinu,⁸³ Bakru,⁸⁴ te nekoliko na području središnje Istre (Pazinske knežije, također pod vlašću Habsburgovaca) – u Pićnu, Gračišću, Pazinu i Tinjanu.⁸⁵

O značaju čašćenja sv. Ivana Nepomuka govori i činjenica da su neka slavonska mjesta dan 16. svibnja obilježavala kao neradni dan unatoč jozefinističkoj zabrani. Tako se svetkovine nisu odrekli mještani Čemince⁸⁶ i Batine koji su, uz sv. Valentina, posebno navodili god sv. Ivana Nepomuka.⁸⁷ Bitno je istaknuti i literarni doprinos širenju čašćenja sveca. Naime, životi svetaca su se uvelike tiskali i čitali u XVIII. stoljeću, a na tom polju veliki značaj imali su isusovci.⁸⁸ Život sv. Ivana Nepomuka objavljen je u nekoliko navrata, a neki od najznačajnijih su *Chronica regum Romanorum* Thomasa Ebendorfera (oko 1450.), *Fama posthuma Ioannis Nepomuceni* Jiříja Plachýja (1641.), *Vita B. Joannis Nepomuceni martyris* (1673.) i *Acta Sanctorum* (prije 1680.) Bohuslava Balbína, pisma Ivana Jenštejna koje Giuseppe Simone Assemani otkriva 1752. godine,⁸⁹ a postojali su i brojni hvalospjevi svecu objavljivani na tlu današnje Francuske.⁹⁰ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u zbirci rijetkosti čuva djelo slavonskoga pisca Antuna Josipa Knezovića [...] *Xivot svetog Ivana od*

Slika 9. Naslovna stranica djela *Fama posthuma Ioannis Nepomuceni* Jiříja Plachýja, 1641.

⁸³ Usp. Doris Baričević, *Kameni spomenik sv. Ivana Nepomuka pred varaždinskim Starim gradom*, u: *Godišnjak Gradskog muzeja*, br. 7., Varaždin: Gradski muzej, 1985., str. 151.-159.

⁸⁴ Usp. Sanja Cvetnić, *Ikonografija nakon Tridentskoga sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb: FF press, 2007., str. 214. Autorica spominje i izgubljeni svečev kip u Senju.

⁸⁵ Usp. Marija Ivetić, Vladimira Pavić, *Sakralna barokna skulptura u otvorenim prostorima središnje Istre*, u: *Anali Galerije Antuna Augustinčića, Zbornik simpozija »Skulptura na otvorenom«*, br. 21.-25., Klanjec: Galerija Antuna Augustinčića, 2001.-2005., str. 227.-237.

⁸⁶ Usp. Dubravka Božić Bogović, *Vjerski život njemačkog stanovništva u južnoj Baranji krajem 18. stoljeća*, u: *Godišnjak Njemačke zajednice*, br. 16, Osijek: Njemačka zajednica, Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, 2009., str. 216. Vjerojatno se radi o pučkom običaju slavljenja kirvaja (kirbaja) na dan zaštitnika župe. Taj običaj postoji i danas, do njega se drži najviše na selima. Primjerice, u Poganovcima, filijali župe Budimci, slavi se kirvaj na blagdan sv. Ivana Nepomuka.

⁸⁷ Usp. Zsófia T. Papp, *Podaci o nekim mjestima nekadašnjeg kotara Branjin Vrh u Opisu Ferenca Széchényija*, u: *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje*, br. 5, Osijek: Državni arhiv, 1999., str. 78.

⁸⁸ Usp. Raeleen Chai-Elsholz, *nav. dj.*, 2010., str. 263.-265.

⁸⁹ Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2008., str. 162.-163., usp. Olivier Chaline, *La riforma cattolica nell'Europa centrale (XVI-XVIII secolo)*, Milano: Jaca Book, 2005., str. 118.

⁹⁰ Usp. Raeleen Chai-Elsholz, *nav. dj.*, 2010., str. 265.

Nepomuka [...] (1759.) u kojem su zabilježena pjevanja, zazivanja i molitve svecu te svečev životopis u stihovima.⁹¹

3. 3. Čašćenje sv. Ivana Nepomuka kroz XX. i XXI. stoljeće

Svečevo je čašćenje, prvo zahvaljujući političkom utjecaju, zatim plemstvu, crkvenim redovima i pučanima koji čašćenje objeručke prihvaćaju, bilo izrazito rašireno, ne samo diljem Habsburške Monarhije, već i cijele Europe, kako prije svečeve beatifikacije i kanonizacije, tako i kroz čitavo XVIII. i XIX. stoljeće. Dolaskom Prvoga svjetskoga rata i raspada Austro-Ugarske, svetac koji je obilježavao Monarhiju i njezine granice kao da namjerno pada u zaborav, pa tako i djelomično zamiranje, kao i početak njegova štovanja na našim prostorima, biva obilježeno političkim utjecajem. Osječki kip sv. Ivana Nepomuka na starome mostu kod Tvrđe srušili su tako pripadnici *Jugoslavenske omladine* 1918. godine.⁹² Međutim, svečevi spomenici nisu se sustavno uništavali. Njihova vjerska i kulturno-povijesna vrijednost očito je nadmašivala onu političku, a bez sumnje je postojalo i veliko zalaganje građana koji početkom XX. stoljeća zasigurno uvelike i već tradicionalno časte sveca. Kip na starome mostu u Osijeku nosio je natpis⁹³ koji ističe status Osijeka kao slobodnoga i kraljevskoga grada kojeg su mu dodijelili Habsburzi, stoga je to sigurni razlog zbog kojega je upravo taj kip postao žrtvom političkoga ikonoklazma.

Vid čašćenja sv. Ivana Nepomuka koji je tradicionalno uključivao njegove javne spomenike sve više zamire tijekom XX. stoljeća, što postaje najizraženije nakon Drugoga svjetskoga rata kada je u Jugoslaviji Crkva općenito u nepovoljnom položaju. Istaknuto javno mjesto zadobivaju prije svega politički spomenici radničkoga pokreta, NOB-a i žrtava fašizma, a oni sakralnoga karaktera sve više padaju u zaborav.⁹⁴ Zanimljivo je i svjedočanstvo Željka Pavličića, prvoga župnika 1961. godine ponovno osnovane retfalačke župe, iz kojega se vidi jedan od aspekata

⁹¹ Usp. Antun Josip Knezović, *nav. dj.*, 1759. O piscu vidi npr.: Divna Zečević, *Pouke o nebeskoj i zemaljskoj domovini*, u: *Naroda umjetnost. Hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, sv. XXIX., 1992., br. 1, str. 323.-330- (324., 328.); Milovan Tatarin, *Od svita odmetnici. Rasprave o nabožnim temama u Slavoniji u 18. stoljeću*, Split, Književni krug, 1997., str. 93., 155., 460.

⁹² Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2010.b, str. 64.

⁹³ Detaljnije vidi Katalog (kat. jed. 5. 1. 7.)

⁹⁴ Usp. Tone Papić, *Devastacija, obnova i interpolacija – osječki primjer*, u: *Anali Galerije Antuna Augustinčića, Zbornik simpozija »Skulptura na otvorenom«*, br. 21.-25., Klanjec: Galerija Antuna Augustinčića, 2001.-2005., str. 139.-140.

zamiranja svečeva čašćenja. Tradicionalno je ova župa bila posvećena sv. Ivanu Nepomuku, no novi je župnik, možda ponukan upravo lošim statusom Crkve i, shodno tome, malim brojem vjernika, odlučio promijeniti titular u Uzvišenje svetog Križa jer je »[...] čitajući život sv. Ivana Nepomuka, došao do zaključka da bi velikoj župi trebao veliki zaštitnik [...]«.⁹⁵

U pogledu materijalne destrukcije spomenika, najgori period svakako je nastupio tijekom Domovinskoga rata, kada je kulturna baština sustavno uništavana u cilju uništavanja hrvatske povijesti i općeg zatamljavanja hrvatskoga postojanja. Spomenici koji su bili žrtve agresije brojni su, primjerice u Vukovaru, Šarengradu, Iloku, Vinkovcima, Osijeku, Čemincu, Dardi i drugdje. Danas se situacija polako mijenja i vraća na staro, a najbolji primjer tome je onaj batinski gdje je 2000. godine obnovljena proslava blagdana sv. Ivana Nepomuka, koji se tu svake godine obilježava puštanjem vijenaca u Dunav i svečanom misom u župnoj crkvi.⁹⁶ Spomenici se obnavljaju od ratnih stradanja, a gotovo pred svakim kipom ili pokloncem sv. Ivana Nepomuka vjernici ostavljaju svijeće i cvijeće u čast sveca. Primjera poput onoga zabilježenoga u Batini u budućnosti moglo biti još, ali to je proces koji traje. Tone Papić (2006.) razloge u sporoj obnovi čašćenja javnih crkvenih spomenika pronalazi u dugom prekidu sa starim tradicijama: »Predug je bio prekid sa starim tradicijama i vjerskim obredima vezanim uz zavjetne kipove, pa oni danas imaju samo dekorativni značaj i vrijednost starine.«⁹⁷

⁹⁵ Željko Pavličić, *Spomenica župe Retfala*, online izdanje pripremila Nevenka Špoljarić, http://www.zusk.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=50%3A%20spomenica&catid=5%3A%20povijest-zupe&Itemid=2&showall=1 [pregledano: 26.9.2014.]

⁹⁶ <http://www.glas-slavonije.hr/235493/4/Dan-svetog-Ivana-Nepomuka-u-Batini>

⁹⁷ Tone Papić, *nav. dj.*, 2001.-2005., str. 141.

4. IKONOGRAFIJA I TIPOLOGIJA PRIKAZA SV. IVANA NEPOMUKA

Ikonografski predlošci za prikaze sv. Ivana Nepomuka nesumnjivo su se najviše širili putem grafika, bilo samostalnim bilo onima objavljivanim u literarnim djelima. Zanimljivo je pritom da su brojne grafike dolazile iz doline Rajne gdje su grafičari, sami uglavnom protestanti, izrađivali grafike s prizorima iz života katoličkih svetaca.⁹⁸ Veliku je ulogu imala i knjiga *Vita B. Joannis Nepomuceni martyris* Bohuslava Balbína (1725.) s grafikama Johanna Andreasa Pfeffela koja je inspirirala veliki broj umjetnika.⁹⁹ Najizravniji primjer posezanja za Pfeffelovim grafikama na tlu Hrvatske je zidni oslik župne crkve sv. Ivana Nepomuka u Stupniku sa scenama iz svečeva života.¹⁰⁰ Međutim, za javne spomenike nema toliko izravnih uzora. U literaturi se kao najveći uzor za kasnije javne skulpture uglavnom

Slika 10. Kip sv. Ivana Nepomuka na Karlovu mostu, Prag, Jan Brokoff i Matthias Rauchmüller, bronca, 1683.

ističe kip sv. Ivana Nepomuka na Karlovu mostu u Pragu iz 1683. godine.¹⁰¹ On svakako jest ikonografski i idejni uzor, jer predstavlja prvu javnu svečevu skulpturu, no među brojnim primjerima postoje brojne varijacije u, primjerice, postavu raspela, palme mučeništva (ako je uopće prisutna) i drugih atributa. U Pragu se nalazi i druga važna skulptura sv. Ivana Nepomuka. U katedrali sv. Vida 1736. godine postavljen je monumentalni oltar-grobnica sv. Ivana Nepomuka, izveden prema projektu

⁹⁸ Paradoksalno, protestantski grafičari zarađuju na poticanju katoličke dogme koju ne priznaju. S druge strane, Katolička Crkva je čak zabranjivala kupovinu protestantskih grafika, međutim kako su bili povoljniji, malo tko se pridržavao zabrane. Usp. Raeleen Chai-Elsholz, *nav. dj.*, 2010., str. 265.-266.

⁹⁹ Usp. Olivier Chaline, *nav. dj.*, 2005., str. 118.

¹⁰⁰ Detaljnije vidi: Ivan Srša, *Knjiška grafika kao predložak zidnom osliku (zidni oslik na svodovima crkve sv. Ivana Nepomuka u Stupniku kraj Zagreba)*, u: *Kaj, časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, br. 6, god XI., Zagreb: Kajkavsko spravišće, 2007., str. 85.-102., Tanja Trška Miklošić, *Prilog poznavanju zidnog oslika u crkvi sv. Ivana Nepomuka u Stupniku*, u: *Peristil*, br. 54., Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2011., str. 167.-176.

¹⁰¹ Gary B. Cohen, Franz A.J. Szabo, *Embodiments of Power, Building Baroque Cities in Europe*, Oxford, New York: Berghahn Books, 2008., str. 65. Prema drvenom modelu češkoga kipara Jana Brokoffa, glineni model za lijevanje brončane skulpture izradio je austrijski kipar Matthias Rauchmüller. Usp. Detlev Arens, *Prag. Kultur und Geschichte der »Goldenen Stadt«*, Ostfildern: DuMont Reiseverlag, 2005., str. 185.

austrijskoga umjetnika Josepha Emenuela Fischer von Erlacha (sina slavnoga arhitekta Johanna Bernharda). Srebrnu skupinu anđela koji nose lijes s pokleklom svečevom skulpturom izveo je bečki zlatar Johann Joseph Würth.¹⁰² Ipak, potrebno je naglasiti da se niti jedan slavonski primjer izravno ne ugleda na praške (pra)tipove, a čak se i međusobno podosta razlikuju (koliko im to dopušta ustaljena ikonografija). Slavonski su uzori vjerojatnije bili bečki, općenito austrijski primjeri. No, ni ta teza ne može biti u potpunosti argumentirana s obzirom na brojnost svečevih spomenika, a i na činjenicu da samostalna skulptura sveca, upravo zbog svoje ikonografske jednostavnosti, umjetniku pruža puno veću kreativnu slobodu od, primjerice, složenijih prikaza iz svečeva života.¹⁰³

4. 1. Tipologija i topografija

Prema tipologiji javnih spomenika, spomenici sv. Ivana Nepomuka pojavljuju se u gotovo svim oblicima. Gotovo podjednako često stoje kao samostalne skulpture, izdignute na pilu, i kao skulpture unutar kapela – poklonaca koje variraju veličinom i oblikom. Najmonumentalniji među pokloncima zasigurno je bio onaj danas izgubljeni, na rijeci Orljavi kraj Požege, koji je čak imao i zvonik u središnjem dijelu.¹⁰⁴ Takvi prostrani poklonci postoje i danas u Iloku i Batini. Poklonci manjih dimenzija (tipa edikule) variraju od posve malenih građevina poput one na Renovu (Šarengrad) i u požeškom Vučjaku sa svečevom slikom ili manjom statuom, do nešto

Slika 11. Smještaj javnih spomenika sv. Ivana Nepomuka; na pilu (Križanićev trg, Osijek); veći poklonac (Ilok); manji poklonac (Renovo); niša na pročelju građevine (crkva svetih Euzebija i Poliona, Vinkovci)

¹⁰² Usp. Detlev Arens, *nav. dj.*, 2005., str. 90.

¹⁰³ Kao primjer ističem već spomenutu kapelu u Stupniku.

¹⁰⁴ Vidi crtež kapele kojeg je objavio Julije Kempf, reproduciran i u radu (sl. 5.)

većih u koje je smješten kip prirodnih dimenzija (Divaltova ulica u Osijeku), a građeni su tako da dimenzijama odgovaraju upravo postavu skulpture. Osim na pilovima i u pokloncima, postoje i tri primjera smještaja kipova sv. Ivana Nepomuka unutar niša na građevinama; valpovački, koji je iz niše na kući uz most kasnije premješten u nišu župne crkve; vinkovački, u niši na pročelju župne crkve svetih Euzebija i Poliona; i požeški, izvorno u pokloncu, danas u niši na kući u Ulici pape Ivana Pavla II.

Javni spomenici sv. Ivana Nepomuka u Slavoniji postavljaju se uglavnom uz rijeke i mostove, ispred crkava, na trgovima ili nekim drugim javnim mjestima. Ipak, najbrojniji su kipovi uz rijeke, te uz mostove, ili na njima. Podrijetlo ove tradicije svakako je povezano s načinom svečeve mučeničke smrti, kao i činjenicom da je i prvi praški spomenik postavljen upravo na mostu s kojega je svetac bio bačen u Vltavu. Uz mostove su stajali kipovi u Osijeku, Slavonskom Brodu, Požegi, Vukovaru, Šarengradu, Dražu i Valpovu. Jedini koji i danas stoji uz rijeku (ali ne i uz most) je poklonac s kipom u Batini, gdje se tijekom XVIII. stoljeća očito nalazio prijelaz skelom. U selima, kipovi su postavljani na važnijim mjestima, uz glavni put kao u Tovarniku (izgubljen) i Renovu, ili ispred župne crkve (Bilje, Darda). U gradskim sredinama također se postavljaju na istaknutijim mjestima, trgovima (Križanićev trg u Osijeku), ispred crkava (Kapucinska crkva u Osijeku, kapela sv. Roka u osječkom Gornjem gradu, crkva sv. Euzebija i Poliona u Vinkovcima), ili glavnim putevima (današnji Park kraljice Katarine Kosača u Osijeku koji je ujedno označavao i granicu Donjega grada i put prema Tvrdi i Novome gradu). Potrebno je istaknuti i pojavu svečevih kipova na osječkom i požeškom Trgu Presvetoga Trojstva, gdje ih zatičemo na kužnim pilovima u složenijim ikonografskim shemama u sklopu kojih se svetac pojavljuje kao jedan od zaštitnika od bolesti. Kao takav je u Osijeku bio čašćen i ispred gradske bolnice, danas Doma za psihički bolesne odrasle osobe u Divaltovoju ulici. Izvan uobičajenih mjesta postava javnih kipova sv. Ivana Nepomuka ističu se oni koje podižu pojedinci. Tako grof Pejačević podiže kip ispred svoga dvorca u osječkoj Retfali, u Požegi Josip Wolf postavlja kip u niši svoje kuće, a također u Požegi, u Vučjaku, na sličan način kip podiže obitelj Feketića.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Usp. Julije Kempf, *nav. dj.*, 1995. [1910.], str. 552.

4. 2. Ikonografske karakteristike

Ikonografski, svečeve su javne skulpture u Slavoniji, s obzirom na ograničen broj svečevih atributa, relativno slične, a varira tek njihov postav i odabir. Svetac je uvijek odjeven isključivo u svećeničku odjeću (reverenda ili talar, preko koje je roketa i naposljetku moceta). Glava mu je gotovo redovito pokrivena biretom, koji izostaje samo na primjerima u Vukovaru i Batini. Redoviti prisutni atribut jest i raspelo koje međutim rijetko pridržava u gotovo vertikalnom položaju što je srodno primjeru iz praške katedrale (Vukovar, Batina). Postoje i iznimke kod kojih je raspelo možda bilo ispušteno, no one ipak ne mogu biti sigurno potvrđene zbog nedostatka literarnih izvora i/ili lošeg stanja skulpture, pri čemu se svi takvi primjeri nalaze u Osijeku. Na kipu u Divaltovoj ulici jedini svečev atribut jest svećenička odjeća, a nemoguće je sa sigurnošću odrediti je li držao raspelo. Ukoliko jest, ono je bilo ili odvojivo od skulpture ili čak izrađeno od drugog materijala (metala) kao što je slučaj s kipom na Križanićevu trgu u Osijeku koji je držao maleni metalni križ ističući ga rukom u prostor. Kip ispred kapele sv. Roka u Gornjem gradu je teško oštećen, a fotografije ne pružaju mnogo informacija, pa pretpostavka restauratora kao jedini atribut svecu dodjeljuje mlinski kamen.

Najprepoznatljiviji atribut sv. Ivana Nepomuka jest aureola sastavljena od pet zvijezda. Osim kod sv. Ivana Nepomuka, zvjezdanu aureolu (no ispunjenu s čak dvanaest zvijezda) susrećemo još samo kod prikaza Bogorodice od Bezgrešnoga Začeca.¹⁰⁶ Prema legendi, u trenutku smrti uokolo svečeve glave zasjalo je pet zvijezda koje simboliziraju pet Kristovih rana i pet riječi u latinskoj riječi *tacui* (hrv. šutjeh).¹⁰⁷ Postoje naravno iznimke, pa tako kipovi u Batini, Bilju, Valpovu, Vinkovcima, Vukovaru i Požegi (Ulica pape Ivana Pavla II.) te dva u Osijeku (Divaltova ulica, Kapucinska ulica) nemaju aureolu. Aureole su u pravilu metalne, a zvijezde variraju oblikom i dimenzijama. Uz to, česti je svečev atribut palma koja označava njegovu mučeničku smrt. Zanimljivo, niti jedan kip u Osijeku nema palmu

¹⁰⁶ Usp. Branko Fučić, *Bezgrešno začecje*, u: AA. VV., *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, V. izdanje, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2006. [1979.], str. 164 – 165.

¹⁰⁷ Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2008., str. 164.

kao atribut. Najčešće se pojavljuje u Baranji (s izuzećem Darde), a imaju je i kipovi u Vinkovcima i u Požegi (Ulica pape Ivana Pavla II.).

Potrebno je posebno istaknuti ikonografske pristupe koji izlaze iz okvira ustaljenih ikonografskih shema. Već spomenuti kip ispred kapele sv. Roka jedini na ovome području kao atribut nosi mlinski kamen. S obzirom na izrazito teško stanje izvornika u kojem je bio i u vrijeme kada su načinjene prve fotografije spomenika (1968.),¹⁰⁸ taj je ikonografski element pretpostavka restauratora i treba ga uzeti s rezervom. Pretpostavka restauratora uključena je u još jednu osječku repliku, onu na Križanićevu trgu u Tvrđi. Svetac, naime, desnom rukom pridržava medaljon s prikazom uskrsloga Krista što je vrlo neobičan ikonografski trenutak. Nažalost, zbog izrazito lošeg stanja izvornika i slabe rezolucije fotografije na kojoj je snimljen teško je razlučiti što je ovaj svečev prikaz držao u ruci. Prema fotografiji, zaista se radilo o određenom okruglom predmetu na kojem se ocrtavao križ u plitkom reljefu što, s druge strane, nije prikazano na replici.¹⁰⁹ Jedino neupitno odstupanje od ostalih slavonskih primjera u ikonografiji je biljski kip koji, uz raspelo i palmu, ima malenoga *putta* koji se pridržava za svečevu reverendu. *Putto* stoji uza svečevu desnu nogu i gleda u promatrača držeći kažiprst na ustima u znaku šutnje, ukazujući time na svečevu zaštitu ispovjedne tajne.

Slika 12. Kip sv. Ivana Nepomuka, Bilje. S motivom malenoga *putta* izlazi iz ustaljenih ikonografskih okvira.

Potrebno je obratiti posebnu pažnju i na postamente koji, ipak, ne pokazuju usustavljenost u oblikovanju i svi su potpuno različiti, ali natpisima (ukoliko ih imaju), i oblikovnim karakteristikama pomažu pri dataciji pojedinih spomenika. Pojavljuju se postamenti različitih dimenzija i oblika kao što su pravokutni u Bilju, Dardi i Osijeku (Park kraljice Katarine Kosača, Kapucinska ulica, Križanićev trg),

¹⁰⁸ Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-79, kapela sv. Roka u Gornjem gradu, Osijek. Jedna od fotografija objavljena i u radu (sl. 18.)

¹⁰⁹ Prema fotografiji Vlade Hafnera objavljenoj u: Ivan Pelz, *Još neki podaci o prošlosti osječkog Novog grada i njegova okoliša*, u: *Osječki zbornik*, br. 22.-23., Osijek: Muzej Slavonije, 1997., str. 243.

zatim trapezoidni u Batini, Vinkovcima i Osijeku (ispred dvorca Pejačević), te jedinstveni vukovarski u obliku dijamanta. Vukovarski se ističe i reljefnim oblikovanjem na kojemu je unutar kartuše čak postojao figuralni prikaz, ali zbog lošeg stanja izvornika teško je sa sigurnošću utvrditi što prikazuje. Reljefnim oblikovanjem ističe se i onaj ispred kapele sv. Roka u Osijeku s raskošnim motivima akanta i figuralnim grbom nepoznatoga donatora. Svojim oblikom se također ističe od drugih jer je u podnožju pravokutan, a pri vrhu se stranice konkavno uvlače. Brojni su postamenti natpisima koje nose doprinijeli dataciji spomenika i to u Batini, Vinkovcima, Valpovu, Vukovaru i Osijeku (ispred kapele sv. Roka).

Brojni su postamenti bili (i jesu) polikromirani, baš kao i skulpture koje nose. Polikromija je u tragovima vidljiva gotovo na svakom kipu, ali je tek u rijetkim slučajevima u restauraciji i obnovljena. Na postamentu ispred kapele sv. Roka u Osijeku vidljivi su tragovi polikromije, pa je bez sumnje i skulptura bila bojana. Ostaci su vidljivi i na izvornom kipu s Križanićeva trga u Osijeku, međutim polikromija nije istaknuta na replici koja ga je zamijenila. Isto je i u Valpovu, gdje je obnovljena samo pozlata rubnih, čipkastih dijelova svečeve odjeće. Polikromija je u potpunosti obnovljena samo na vinkovačkom i batinskom kipu. Izvorna je polikromija dobro sačuvana na drvenim kipovima u Osijeku (Divaltova ulica) i Požegi (Ulica pape Ivana Pavla II.). Na kamenim spomenicima izvorna polikromija još uvijek odolijeva na biljskom kipu, a prava je šteta što je dardanski s izvrsno sačuvanom izvornom polikromijom, pognut u travi, prekriven blatom i mahovinom, te takav čeka neke bolje dane.

Često je zanemarena metalna oprema javnih kipova, a potrebno ju je istaknuti jer je uvelike pridonosila poslijetridentskom dojmu barokne teatralnosti. Danas je sačuvana samo na osječkom kipu ispred dvorca Pejačević i to djelomično, a prema starim fotografijama potvrđena je i na kipu ispred kapele sv. Roka u Osijeku. Ispred kapele sv. Roka u osječkom Gornjem gradu u podnožju kipa stajao je metalni svijećnjak koji se spiralno uvijao prema unutra, a svojim je oblikovanjem oponašao razgranatost biljke. Kip ispred dvorca Pejačević imao je raskošniju metalnu opremu koja je vjerojatno bila plod kasnije intervencije na kipu i njegovu okolišu.¹¹⁰ U ravni

¹¹⁰ Detaljnije vidi Katalog (kat. jed. 5. 1. 5.)

i uokolo kipa (osim na pročelnoj strani) još uvijek stoji metalna ograda ukrašena spiralnim vegetabilnim ornamentom u duhu historicističkih ograda i prozorskih rešetki osječke Europske avenije. Iznad kipa uzdizao se zvonoliki baldahin pričvršćen za tijelo skulpture koji se trenutno nalazi na restauraciji. Doda li se tome da su ove skulpture imale metalne aureole, spomenute ranije u tekstu, dobiva se potpuni dojam, a može se pretpostaviti da je primjera s kovanim metalnim dodacima bilo još, ali su s vremenom izgubljeni.

Slika 13. Kip ispred dvorca Pejačević u Strossmayerovoj ulici, Osijek. Primjer najraskošnije poznate metalne opreme slavonskih kipova sv. Ivana Nepomuka

Na temelju svega prikazanoga jasno je da je prilično teško usustaviti tipologiju javnih spomenika sv. Ivana Nepomuka. Prvenstveno zbog njihove ikonografske bliskosti i razlikovanja u malenim pojedinostima, bez većih odstupanja od ustaljenih ikonografskih predložaka. Najveći razlog tomu je raznolikost u prisutnosti, odnosno odsutnosti atributa kojih svetac ionako ima malo, pa nema puno prostora za njihovo variranje. Međutim, moguće je izraditi podjelu na temelju postava i opće tipologije javnih spomenika – na pil (samostalno ili unutar ikonografski složenije grupe), u poklonac (veći ili manji, namijenjen isključivo za postav skulpture) i u nišu (na pročeljima kuća ili crkava).

5. KATALOG

Uvodne napomene: zbog lakšeg snalaženja i preglednosti kataloga, kipovi su grupirani geografski, a redoslijed je jednak redoslijedu istraživanja. Prvo su obrađeni osječki kipovi, među koje je uvršten i valpovački. Nakon njih slijede baranjski kipovi, zatim srijemski (odnosno s područja današnje Vukovarsko-srijemske županije) i naposljetku požeški kipovi. Unutar geografskih grupa, kipovi su razvrstani kronološki.

5. 1. Osječko područje

5. 1. 1. KIP SV. IVANA NEPOMUKA U NIŠI NA SJEVERNOJ FASADI ŽUPNE CRKVE BEZGREŠNOG ZAČEĆA BLAŽENE DJEVICE MARIJE, VALPOVO

AUTOR: nepoznat

VRIJEME NASTANKA: 1729. godina

MATERIJAL: kamen pješčenjak

IZVORNA LOKACIJA: niša na fasadi kuće uz most Malta na Karašici,¹¹¹ Valpovo

TRENUTNA LOKACIJA: niša na sjevernoj fasadi župne crkve Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije, Valpovo

DIMENZIJE: 167 × 57 × 50 cm

Valpovački je kip izvorno stajao u danas zazidanoj niši na pročelju kuće pored mosta Malta, koji prelazi preko rijeke Karašice.¹¹² Danas se nalazi u niši na sjevernoj fasadi crkve Bezgrešnog Začeca, gdje je premješten vjerojatno u novije vrijeme.¹¹³ Natpis na podnožju kipa datira ga u 1729. godinu, a neki autori pogreškom su ga

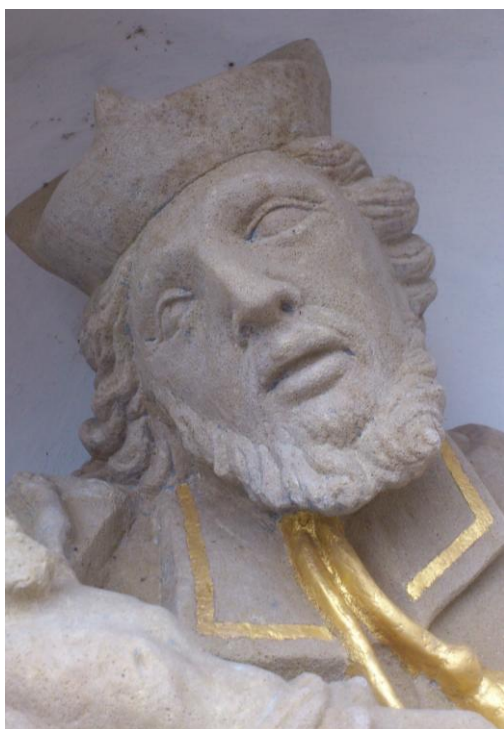
Slika 14. Kip sv. Ivana Nepomuka u niši župne crkve Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije, Valpovo

¹¹¹ Pritoka Drave

¹¹² Usp. Josip Antolović, *nav. dj.*, 1998., str. 463.

¹¹³ Ova konstatacija donesena je na temelju riječi autora iz prethodne bilješke, koji spominje da ga je u djetinjstvu još uvijek viđao na Malti.

datirali u 1725. godinu.¹¹⁴ Kip se ne spominje u Kanonskim vizitacijama i u literaturi je općenito slabo zastupljen, pa su brojni podatci o njemu ostali nepoznanicom. Primjerice, po svježini pozlate na kipu jasno je da je restauriran nedavno, međutim nepoznato je točno vrijeme restauracije. Isto tako, ne zna se njegov naručitelj, iako se može pretpostaviti da je riječ o patronu valpovačke župe Petru II. Antonu Hilleprandu von Prandau (1676.-1767.)¹¹⁵ ili njegovom vlastelinskom upravitelju Venceslavu Anneisu za vrijeme kojega su obavljeni brojni umjetnički i graditeljski radovi u Valpovu.¹¹⁶

Slika 15. Kip sv. Ivana Nepomuka, Valpovo, detalj

Slika 16. Natpis u podnožju kipa sv. Ivana Nepomuka, Valpovo

S obzirom na kvalitetu izrade kipa vjerojatnije je da kip naručuje Venceslav Anneis od nepoznatog lokalnog majstora, a ne barun von Prandau koji i nakon dobitka

¹¹⁴ Usp. Andela Horvat, *Valpovo*, u: AA. VV., *Hrvatska likovna enciklopedija*, sv. 7, (ur.) Žarko Domljan, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža: Vjesnik, 2005. [Enciklopedija hrvatske umjetnosti; 1995.-1996.] Iako se brojka 9 može lako zamijeniti s brojkom 5, ovdje se ipak ne radi o 1725. godini, uzme li se u obzir datum svečeve kanonizacije.

¹¹⁵ Agneza Szabo, *O doprinosu velikaške porodice Hilleprand von Prandau razvoju hrvatske kulture i prosvjete*, u: *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*, br. 12, Osijek: Njemačka narodnosna zajednica, Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, 2005., str. 11.

¹¹⁶ Venceslav Anneis bio je vlastelinski upravitelj 1724.-1736. godine, u periodu kada je nastao kip. Usp. Ive Mažuran, *Valpovo, sedam stoljeća znakovite prošlosti*, Valpovo: Poglavarstvo grada Valpova: Ogranak Matice hrvatske, Osijek: Grafika, 2004., str. 71.

vlastelinstva ostaje živjeti u Beču.¹¹⁷ Ipak, nikako nije isključena njegova uloga u narudžbi kipa (davanje naloga Anneisu i plaćanje) s obzirom na čestu političku pozadinu naručivanja kipova ovoga sveca. Potrebno je istaknuti da je kip podignut u godini svečeve kanonizacije, što jasno ističe političke nakane naručitelja. Svetac je odjeven u talar, roketu i mocetu, na glavi nosi biret, a objema rukama pridržava raspelo. Desna noga stoji mirno, a lijeva je istaknuta u odnosu na tijelo, kao da se priprema zakoračiti. Dojmu pokreta pridonosi uskovitlana odjeća koja se poprilično neprirodno nabire u brojnim i zgusnutim naborima. Također, svečeva glava nagnuta je udesno u neprirodnom položaju koji djeluje pomalo bolno. Svježa pozlata detalja sugerira nedavnu restauraciju umjetnine, ali ostatak polikromije nije obnovljen, iako je vidljiv na svečevoj glavi i raspelu. Na podnožju kipa uklesano je u jednostavnom ovalnom okviru »S JOHAN / NEPOMO / CNI«, a uz njega s obje strane godina »1729«.

*5. 1. 2. KIP SV. IVANA NEPOMUKA U DVORIŠTU
GORNJOGRADSKJE KAPELE SV. ROKA, OSIJEK*

AUTOR: nepoznat

VRIJEME NASTANKA: 1731. godina

MATERIJAL: kamen pješčenjak

IZVORNA LOKACIJA: dvorište kapele sv. Roka, Gornji grad, Osijek

TRENTNA LOKACIJA: postolje – izvorna lokacija,
kip – dvorište Konzervatorskog odjela, Osijek

DIMENZIJE: 200 × 83 × 58 cm

Kip ispred kapele sv. Roka u Gornjem gradu postavljen je, prema Kanonskim vizitacijama iz 1833. godine, 1771. godine.¹¹⁸ Međutim, na bogato dekoriranom postolju kipa zapisana je 1731. godina. Ta

Slika 17. Kip sv. Ivana Nepomuka iz dvorišta kapele sv. Roka u Gornjem gradu, Osijek, izvornik

¹¹⁷ Usp. Ive Mažuran, *nav. dj.*, 2004., str. 71.

¹¹⁸ »Prvi kameni kip sv. Ivana Nepomuka nalazi se ispred kapelice sv. Roka podignut 1771. godine, a po kome, ne zna se. Održava se iz sredstava iste kapelice budući da se nalazi unutar njezine ograde.« Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2007., str. 373.

datacija upućuje da je kip ovdje postavljen i prije gradnje današnje kapele sv. Roka (1741.).¹¹⁹ Na fotografijama iz 1991. godine vidljiva su oštećenja kipa od kojih je najveće odlomljena glava sveca,¹²⁰ pa je tokom Domovinskog rata kip demontiran.¹²¹ Restauracija i izrada replike povjereni su kiparu Eduardu Hudolinu, a radovi na skulpturi su bili u završnoj fazi još 1999. godine.¹²² Izvorni je kip u lošem stanju, svecu nedostaju glava, obje ruke i dijelovi odjeće te je pohranjen u dvorištu Konzervatorskog odjela u Osijeku. Replika je izrađena, ali još nije postavljena na izvorno mjesto, pa se čuva na istome mjestu kao izvornik.

Slika 18. Kip sv. Ivana Nepomuka u dvorištu kapele sv. Roka u Gornjem gradu, Osijek. Fotografija snimljena 1968.

Slika 19. Kip sv. Ivana Nepomuka iz dvorišta kapele sv. Roka u Gornjem gradu, Osijek. Replika u dvorištu Konzervatorskog odjela, Osijek

¹¹⁹ Više o kapeli sv. Roka u Gornjem gradu u: Irena Pauk Sili, *Kapela sv. Roka u Gornjem gradu u Osijeku*, u: *Osječki zbornik*, br. 27., Osijek: Muzej Slavonije, 2004.

¹²⁰ *Kapela sv. Roka, Gornji grad, VI, 1991.*, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-79

¹²¹ *Vraćanje restauriranog kipa sv. Ivana Nepomuka na lokaciju u Strossmayerovoj ulici*, Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-73, dvorac Pejačević, Osijek

¹²² *PREDMET: Izvješće o realizaciji programa i zahtjev za sredstvima*, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-73

Svetac je prikazan u naravnoj veličini u stojećem položaju. Na replici mu je desna ruka istaknuta u prostor, a u lijevoj drži mlinski kamen. Ovakva je interpretacija moguća, ali je upitno je li potpuno točna, budući da su kipu ranije odlomljene ruke, kao što se vidi na fotografijama iz 1968. godine.¹²³ Moguće je da je svetac u desnoj ruci pridržavao križ ili palmu mučeništva prema svojoj uobičajenoj ikonografiji. Odjeven je u talar, roketu i mocetu, na glavi ima bired, a uokolo nje stajala je metalna aureola sastavljena od zvijezda. Treba istaknuti kiparevu posvećenost detalju u oblikovanju čipke, na izvorniku sačuvane na porubu rokete. Detalji su također minuciozno obrađeni na postolju kipa, prvenstveno na prednjoj (južnoj) stranici. Na njoj je prikazan, nažalost oštećeni, grb u obliku štita. Štit je podijeljen u četiri polja, a danas se raspoznaje jedino vrč u gornjem lijevom polju, dok se u desnom donjem polju nalazio nekakav okruglasti motiv. Uokolo štita je bogati lisnati akantov ornament spiralnih formi izrađen u dubokom reljefu. Iznad štita nalazi se oštećena ljudska figura u pozadini koje je motiv riblje ljuske. Uokolo nje uklesana je godina »1731«. Na svim ostalim stranicama postament je ukrašen u plitkom reljefu vegetabilnim ornamentima u donjoj polovici i motivom riblje ljuske u gornjoj.

Slika 20. Prednja (južna) stranica postamenta u dvorištu gornjogradske kapele sv. Roka, Osijek

Slika 21. Začelna (sjeverna) stranica postamenta u dvorištu gornjogradske kapele sv. Roka, Osijek

Slika 22. Detalj prednje stranice postamenta s prikazom grba i godine izrade

¹²³ *Negativ 187-F-1, Negativ 187-E-5*, snimio: R.[samo inicijal] Bartolović, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-79

Nabrani dijelovi roketi i desna noga izbačena prema naprijed dočaravaju blagu pokrenutost. Dojmu pokreta pridonosi svjetlosna igra vrlo plitkih nabora roketi i mocete do krajnje dubokih nabora talara. Promotri li se fotografija izvornika iz 1968. godine, vidljivo je da je izrazito uspješno dočarano svečevo lice koje odaje njegovu ispovjednu dužnost – pogled mu je usmjeren prema dolje blago podignutih obrva, a usta blago otvorena, kao da se sprema obratiti promatraču. Takav dojam restaurator na replici nije uspio postići, što ne umanjuje njegovu kiparsku kvalitetu.

5. 1. 3. KIP SV. IVANA NEPOMUKA NA OGRADI KAPUCINSKE CRKVE, OSIJEK

AUTOR: nepoznat

VRIJEME NASTANKA: prva polovica XVIII. stoljeća

MATERIJAL: kamen pješčenjak

IZVORNA LOKACIJA: ograda kapucinske crkve sv. Jakova, Osijek

TRENUTNA LOKACIJA: Restauratorski odjel u Osijeku

DIMENZIJE: 204 × 92 × 65 cm

Kip na ogradi kapucinske crkve u Gornjem gradu, danas u samome centru Osijeka, postavljen je vjerojatno u periodu gradnje ili neposredno nakon izgradnje crkve 1727. godine.¹²⁴ Kip stoji u paru sa sv. Franjom Asiškim, a postavljeni su na postamente koji se nastavljaju na krajnje stupce ograde i tako omeđuju prilaz crkvi.

Slika 23. Kip sv. Ivana Nepomuka s ograde osječke kapucinske crkve. Izvornik u Restauratorskom odjelu, Osijek

¹²⁴ Attila Čokolić, *Kapucinski red kao faktor razvoja novovjekovne arhitekture u srednjoeuropskom prostoru s naglaskom na barokni sklop kapucinskog samostana sred Gornjeg grada u Osijeku*, u: *Tri stoljeća kapucina u Osijeku 1703.-2003. i Općina Gornji grad do ujedinjenja 1702.-1786.*, Osijek: Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU, 2004., str. 52.

Danas se ovdje nalaze replike postavljene 2007. godine, a izvorni su kipovi u osječkom odjelu Hrvatskog restauratorskog zavoda.¹²⁵ Izvorni kipovi bili su izrazito oštećeni utjecajem atmosferilija, pa je još 1998. godine raspisan natječaj za restauraciju i konzervaciju ovih umjetnina. Međutim, dokumentacija Konzervatorskog odjela čuva samo prijave za natječaj, ne i podatke o provedbi natječaja koji nije realiziran tada. Kipovi su konačno demontirani 2004. godine kada je zbog radova na obližnjem Trgu Ante Starčevića popucala ograda, a kipu sv. Franje otpala glava i dijelovi ruku.¹²⁶

Slika 24. Replike kipova sv. Ivana Nepomuka i sv. Franje Asiškog ispred kapucinske crkve u Osijeku

Sv. Ivan Nepomuk odjeven je u talar, roketu i mocetu, a na glavi nosi bilet. Roketa je dekorirana na porubu i orukavlju čipkom koja je izrađena jednostavnim svrdlanjem. Kipovi su postavljeni na jednostavnim pravokutnim postamentima. U odnosu na statičan prikaz sv. Franje, kip sv. Ivana Nepomuka prikazan je u pokretu, »[...] kao da je zaustavljen u kretanju između dva koraka [...]«¹²⁷ a plastična kvaliteta naglašena je figurom koja je blago tordirana. Odjeća preko desne noge koja dubokim naborima i snažnim zamaskama upućuje na zaustavljeni pokret ukazuje na rad kvalitetnog, nažalost nepoznatog majstora koji ne mari mnogo za detalje, nego svoj izraz temelji na unutrašnjoj energiji tijela i dinamici širokih ploha smjelo lomljene draperije. Kip je nadnaravnih dimenzija,

¹²⁵ Ljiljana Šarlah-Čačić, Andreja Šimičić, Drago Kretić, *Osijek: Javni spomenici na području grada*, elaborat (neobjavljeno), Osijek: Konzervatorski odjel Osijek, 2008., str. ? (stranice nisu numerirane)

¹²⁶ N.[samo inicijal] Špoljarić, *SKANDALOZNO: Više od godinu dana hrpa cigala nagrđuje atrij kapucinske crkve*, u: *Glas Slavonije*, 31. ožujka 2006., Osijek: Medijski centar Glas Slavonije, 2006., str. ? (Dokumentacijski odjel Konzervatorskog odjela u Osijeku čuva samo isječak iz novina bez stranice)

¹²⁷ Usp. Attila Čokolić, *nav. dj.*, 2004., str. 54.

širokoga trupa i dimenzijama najveći što ga čini najmonumentalnijim kipom sv. Ivana Nepomuka u Osijeku.

5. 1. 4. KIP SV. IVANA NEPOMUKA NA KRIŽANIĆEVU TRGU, OSIJEK

AUTOR: nepoznat

VRIJEME NASTANKA: 1750. godina

MATERIJAL: kamen pješčenjak

IZVORNA LOKACIJA: Trg Jurja Križanića,
Osijek

TRENUTNA LOKACIJA: Muzej Slavonije,
Osijek

DIMENZIJE: 206 × 85 × 45 cm

Kip pred nekadašnjom isusovačkom, danas župnom crkvom sv. Mihovila postavljen je 1750. godine.¹²⁸ Taj podatak donosi Miroslav Vanino (2005.), navodeći kako je »1750. izvan crkve postavljen kip sv. Ivana Nepomuka, negda javno štovan u Beogradu«¹²⁹ i ističe da se »negda« odnosi na svetčevo čašćenje u Beogradu, gdje je odmah po dolasku isusovaca postavljen javni spomenik sv. Ivana Nepomuka. Danas ispred crkve sv. Mihovila stoji replika kipa, nešto zapadnije od izvornog smještaja,¹³⁰ a original je pohranjen u Muzeju Slavonije. Osim već spomenutog izvještaja Miroslava Vanina, kip je spomenut u nekoliko navrata u Kanonskim vizitacijama (1761., 1833.), te u *Ljetopisu osječke misije ili Družbe isusove* 1764. godine.¹³¹ U novijoj literaturi

Slika 25. Kip sv. Ivana Nepomuka s Križanićeva trga, Osijek. Izvornik u Muzeju Slavonije, Osijek

¹²⁸ Miroslav Vanino, nav. dj., 2005., str. 351.-352.

¹²⁹ ISTO, str. 351.-352.

¹³⁰ Usp. Kornelija Minichreiter, *Dio turskog Osijeka na prostoru Križanićevog trga u svjetlu arheoloških nalaza*, u: *Anali Zavoda za znanstveni rad u Osijeku*, br. 3., Osijek: Zavod za znanstveni rad JAZU, 1984., Plan 1

¹³¹ Istim se izvorom služio i Miroslav Vanino (bilj. 33).

kip spominje Blaž Misita Katušić (1956.), navodeći kako nema »[...] naročite umjetničke vrijednosti«,¹³² dok Ivan Pelz (1997.) na temelju crteža Ivana Rocha i fotografije Vlade Hafnera zaključuje da se »[...] vidi kakve smo umjetnine lišeni«. ¹³³ Također, kip spominje i Sanja Cvetnić (2007., 2008., 2009.) u nekoliko navrata baveći se ikonografijom nakon Tridentskog sabora.¹³⁴

Slika 26. Replika kipa sv. Ivana Nepomuka ispred crkve sv. Mihovila na Križanićevu trgu, Osijek

Slika 27. Fotografija Vlade Hafnera na kojoj je snimljen kip sv. Ivana Nepomuka na Križanićevu trgu u Osijeku prije oštećenja

Kip stoji na temeljima Kasim-pašine džamije i mauzoleja, koja je do gradnje crkve sv. Mihovila (1725.-1766.)¹³⁵ služila kao isusovačka crkva, čime je istaknut značaj svečeva čašćenja kao oznake pobjede kršćanstva nad osmanskim okupacijom.

¹³² Blažo Misita Katušić, *nav. dj.*, 1956., str. 175.

¹³³ Ivan Pelz, *nav. dj.*, 1997., str. 243.

¹³⁴ Usp. Sanja Cvetnić, *nav. dj.*, 2007. (bilj. 84), 2008. (bilj. 14), 2009. (bilj. 23)

¹³⁵ Margareta Turkalj Podmanicki, *Prilog istraživanju nekadašnje isusovačke crkve sv. Mihovila u Osijeku*, u: *Zbornik 3. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti (Zagreb, 25.-27. XI. 2010.)*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2013., str. 197.

Izvorni je kip uništen u nevremenu 1966. godine,¹³⁶ kada se stablo lipe srušilo teško oštetiivši skulpturu. Demontiran je 1983. godine prilikom rekonstrukcije i obnove trga na kojem se nalazi¹³⁷ i pohranjen u kriptu crkve sv. Mihovila. Fragmenti kipa su u lošem stanju, a njihovu restauraciju i izradu replike izvršio je kipar Marijan Sušac, pa je replika postavljena ispred crkve sv. Mihovila 2006. godine.¹³⁸ Od fragmenata sačuvani su samo glava, dijelovi torza i nogu. Kip je postavljen na visokom pravokutnom postamentu koji je jednostavno profiliran dubokim ukladama na svim stranicama.¹³⁹ Isti je postament vidljiv na crtežu izvornoga kipa Ivana Rocha, ali je nejasno je li na postamentu pisalo ime sveca kao što je to slučaj na replici. Kip je okružen kamenom ogradom s masivnim kvadratičnim stupcima. Svetac je prikazan u prirodnoj veličini u kontrapostu, nagnute glave uokolo koje je metalna aureola sastavljena od zvijezda. Odjeven je u svećeničku odjeću – talar, roketu i mocetu, a na glavi ima biret. U lijevoj ruci, istaknutoj u prostor, drži metalni križ, dok u desnoj pridržava medaljon s prikazom uskrsloga Krista. Medaljon s prikazom Krista neobičan je ikonografski trenutak u prikazu sv. Ivana Nepomuka. Međutim, zbog lošeg stanja originala i slabe dokumentacije kipa crtežom i slikom, ovdje postoji mogućnost slobodne interpretacije restauratora. Treba istaknuti da prikaz sveca u cjelini ne odstupa od klasičnog ikonografskog pristupa, a i ostali kipovi u gradu su unutar uobičajene ikonografske sheme, pa se ovo ikonografsko odstupanje čini malo vjerojatnim u izvorniku.

Slika 28. Replika kipa sv. Ivana Nepomuka na Križanićevu trgu u Osijeku. Detalj medaljona s prikazom uskrsloga Krista

Svetac je prikazan statično, bez naglih pokreta, smirenoga izraza lica bez naglašenih emocija. Prikaz je usredotočen na ikonografsku čitljivost, lišen je očekivane poslijetridentske izražajnosti. Dublji nabori talara i rokete na desnoj strani svečeva tijela kontrastirani su s nešto plićim naborima na lijevoj, što je ujedno jedini

¹³⁶ *Porušeni kip sv. Ivana Nepom. na Križanićevom trgu. Snimljeno 2 dana nakon rušenja od ol.,* Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-345-16, Križanićev trg u Tvrdi, Osijek

¹³⁷ *PREDMET: Povrat kipa sv. Ivana Nepomuka na Križanićevu trgu u Osijeku,* Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-345-16

¹³⁸ *PREDMET: Postavljanje kipa sv. I. Nepomuka, sufinanciranje, traži se,* Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-345-16

¹³⁹ Opisi kipa temeljeni su na replici zbog lošeg stanja originala.

likovni odmak od puke ikonografije. Takva jednostavnost u prikazu u skladu je s pročišćenim pročeljem crkve sv. Mihovila, čiju fasadu dekoriraju samo prozori i portali jednostavnih okvira, te plitko istaknuti pilastri i grede.

5. 1. 5. KIP SV. IVANA NEPOMUKA U ULICI JOSIPA JURJA STROSSMAYERA, OSIJEK (KOD NEKADAŠNJE MITNICE U RETFALI)

AUTOR: nepoznat

VRIJEME NASTANKA: 1791. godina

MATERIJAL: kamen pješčenjak

IZVORNA LOKACIJA: Ulica Josipa Jurja

Strossmayera, Osijek

TRENUTNA LOKACIJA: Dvorište

Konzervatorskog odjela, Osijek

DIMENZIJE: 183 × 73 × 40 cm

Kip sv. Ivana Nepomuka nasuprot dvorca Pejačević u Retfali prvi se put spominje u Kanonskim vizitacijama 1833. godine: »Konačno postoji u Retfali ispred dvorca grofa Pejačevića kameni kip sv. Ivana Nepomuka sa zidanim temeljem, prema sjećanju puka podignut 1791. godine od grofa Pejačevića, koji ga i održava«.¹⁴⁰ Prema tom navodu kip je postavljen ondje prije izgradnje dvorca (1796.-1801.),¹⁴¹ a nije sigurno je li ga dao postaviti Žigmund Pejačević (1741.-1806.)¹⁴² u čast svoga najstarijega sina Ivana Nepomuka Pejačevića (1765.-1821.)¹⁴³ ili on sam u čast

Slika 29. Kip sv. Ivana Nepomuka iz Strossmayerove ulice u Osijeku. Izvornik u dvorištu Konzervatorskog odjela, Osijek

¹⁴⁰ Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2007., str. 373.-375.

¹⁴¹ Mladen Obad Šćitaroci, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji u Slavoniji*, Zagreb: »Šćitaroci«, 1998., str. 270.

¹⁴² Ivan Balta, *Vlastelinska porodica Pejačević s posebnim osvrtom na njezinu genealogiju i heraldiku*, u: *Anali Zavoda za znanstveni rad u Osijeku*, br. 4., Osijek: Zavod za znanstveni rad JAZU, 1985., str. 271.

¹⁴³ ISTO, str. 273.

sveca imenjaka i nebeskoga zaštitnika, što se čini izglednijim.¹⁴⁴ Na podnožju kipa ispod svečeve lijeve noge stoji potpis »ED HAUSER« što zbunjuje, budući da je Eduard Hauser bio bečki klesar koji je radio na uređenju osječke konkatedrale krajem XIX. stoljeća.¹⁴⁵ Bitno je istaknuti da je Eduard Hauser na svim radovima zabilježen isključivo kao klesar, a ne kao kipar.¹⁴⁶ Isto tako, autorske je radove potpisivao punim imenom, raskošno i prilično upadljivo.¹⁴⁷ Doda li se tome sličnost kovane metalne ograde uokolo kipa i kovanih ograda zgrada, balkona i prozorskih rešetki na historicističkim pročeljima Europske avenije u Osijeku, nesumnjivo je postojala intervencija na kipu i njegovu okruženju u vremenu kada Eduard Hauser boravi u Osijeku.¹⁴⁸ Shodno tome, da se zaključiti da je veća vjerojatnost da je obavljena restauracija kipa u tom periodu, pa je Hauser potpisan kao restaurator, a ne kao autor skulpture.

Kip je demontiran za vrijeme Domovinskoga rata, a izrada replike i konzervacija izvornoga kipa dovršene su 2002. godine.¹⁴⁹ Postavljanje replike izvršeno je 2007. godine.¹⁵⁰ Taj je posao povjeren kiparu Eduardu Hudolinu,¹⁵¹ a izvorna je skulptura trenutno pohranjena u dvorištu Konzervatorskog odjela u Osijeku. Izvorniku je oštećeno lice, odlomljena desna šaka i dijelovi raspela, te

¹⁴⁴ Tu tezu prve iznose Jasminka Najcer Sabljak i Silvija Lučevnjak govoreći o ulozi Ivana Nepomuka Pejačevića u dovršetku dvorca: »O presudnoj ulozi Ivana Nepomuka za njegovo uređenje [dvorca] možda govori i postavljanje skulpture sv. Ivana Nepomuka uz rub ceste koja je prolazila duž sjeverne strane dvorišta dvorca, gdje je bio i glavni ulaz.« Jasminka Najcer Sabljak, Silvija Lučevnjak, *Likovna baština obitelji Pejačević*, u: AA. VV., *Likovna baština obitelji Pejačević, katalog izložbe*, (ur.) Jasminka Najcer Sabljak, Silvija Lučevnjak, Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 2013., str. 37.

¹⁴⁵ Više o Hauserovom angažmanu na konkatedrali vidi: Zlata Živaković-Kerže, Antun Jarm, *Župna crkva sv. Petra i Pavla u Osijeku*, Osijek: Rimokatolički župni ured sv. Petra i Pavla, 1995.

¹⁴⁶ Primjerice, u osječkoj konkatedrali na Hauserovim oltarima kiparske radove je obavljao Ivan Novotny. Usp. Zlata Živaković-Kerže, *nav. dj.*, 1995., str. 47.

¹⁴⁷ Takav potpis nalazi se na propovjedaonici u osječkoj katedrali i na soklu grobne kapele Pavla Pejačevića u Podgoraču. Više: Dragan Damjanović, *Grobna kapela grofa Pavla Pejačevića u Podgoraču*, online verzija, objavljeno u: *Našički zbornik*, br. 7, Našice: Matica hrvatska, 2002.

¹⁴⁸ Kako je tu nekada bila mitnica gdje su naplaćivane tržne pristojbe, prostor uokolo kipa bio je uređen kao odmorište. Možda je to učinjeno upravo krajem XIX. stoljeća. Usp. *PREDMET: Povrat kipa sv. Ivana Nepomuka u Strossmayerovoj ulici u Osijeku*, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-73

¹⁴⁹ *Vraćanje restauriranog kipa sv. Ivana Nepomuka na lokaciju u Strossmayerovoj ulici*, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-73

¹⁵⁰ *PREDMET: Izvješće o obavljenom uviđaju na skulpturi Sv. Ivana Nepomuka u Osijeku u Strossmayerovoj ulici*, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-73

¹⁵¹ *PREDMET: Izvješće o realizaciji programa i zahtjev za sredstvima*, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-73

raspetoga Krista koje svetac drži u lijevoj ruci, a ista su oštećenja vidljiva na fotografijama iz 1979. godine.¹⁵²

Slika 30. Kip sv. Ivana Nepomuka u Strossmayerovoj ulici, nasuprot dvorca Pejačević. Fotografija snimljena 1979. godine

Slika 31. Replika kipa sv. Ivana Nepomuka u Strossmayerovoj ulici, nasuprot dvorca Pejačević

Svetac je postavljen na visoki postament trapezoidnoga oblika konkavnih stranica. Odjeven je u reverendu, roketu i mocetu, a na glavi po ustaljenom ikonografskom obrascu nosi bilet. Moceta je povezana povijenom uzicom, a ispod nje proviruje križ kojeg nosi oko vrata. U lijevoj ruci uz tijelo drži kameno raspelo, a desna je odmaknuta od tijela savijena u laktu i, prema pretpostavci restauratora, opuštene šake. Uokolo svečeve glave stajala je metalna aureola sastavljena od zvijezda, a iznad nje zvonoliki baldahin kojeg je pridržavala metalna konstrukcija pričvršćena za leđa i noge skulpture.¹⁵³ Svetac je statičan, tijelo mu je u blagoj S liniji koja teče od desne noge koja je blago uvučena prema unutra, preko nabora na odjeći do glave koja je nagnuta ulijevo, pogleda uperena prema raspelu. Dojmu mirnoće

¹⁵² Fotografije B-14377, B-14376, snimio R. B. [samo inicijali], Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-73

¹⁵³ ISTO

odmiču se nabori zbog čijih nepravilnih i nejednakih nabiranja površina skulpture oživljava pod titravim dnevnim svjetlom. Likovnom dojmu doprinosi minuciozna obrada detalja. U plitkom reljefu obrađena je cvjetna čipka na porubu i orukavlju roketi. Osim toga, detaljno je tretiran i oštećeni prikaz raspetoga Krista, njegove noge i nabrana perizoma.

*5. 1. 6. KIP SV. IVANA NEPOMUKA U DIVALTOVOJ ULICI,
OSIJEK,
NASUPROT DOMA ZA PSIHIČKI BOLESNE ODRASLE OSOBE
(NEKADAŠNJA BOLNICA)*

AUTOR: Josef Obletter

VRIJEME NASTANKA: kraj XIX. – početak XX.
stoljeća

MATERIJAL: drvo

IZVORNA LOKACIJA: Divaltova ulica, Osijek

TRENTNA LOKACIJA: Divaltova ulica, Osijek

DIMENZIJE: 170 × 57 × 43 cm

Kip sv. Ivana Nepomuka u Novome gradu, nekadašnjoj filijali Nutarnjega grada (Tvrđe), prvi se put spominje u *Ljetopisu župne crkve Nutarnjeg grada* [...] 1804. godine¹⁵⁴ i nije riječ o drvenom kipu koji se danas tamo nalazi. U ranijim Kanonskim vizitacijama jasno je da je sv. Ivan Nepomuk bio izrazito čašćen na ovome mjestu, prvenstveno zato što je u bolnici postojala ubožnička kapela posvećena svecu. U Kanonskim vizitacijama 1754. godine navodi se kako je bolnička kapela posvećena sv. Martinu i Elizabeti, a već se 1813. godine spominje njezina posveta sv. Ivanu Nepomuku.¹⁵⁵ Iste se godine spominju moći sveca za

Slika 32. Josef Obletter, Kip sv. Ivana Nepomuka u Divaltovoj ulici, nasuprot Doma za psihički bolesne odrasle osobe, Osijek

¹⁵⁴ »15.V. U 6 sati popodne prema redu propisanom za službu za mostove, brodove i pomorce, započela je pobožnost Sv. Ivana Nepomuka. Pobožnost je održana kod Ivanovog kipa koji se nalazi na alodu ispred Gradske bolnice.« Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 1993., str. 287.

¹⁵⁵ Usp. Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2007., str. 123.

koje je dozvoljeno izlaganje vjernicima, što potvrđuje njihovu vjerodostojnost.¹⁵⁶ Nadalje, kapela se spominje u Kanonskim vizitacijama 1833. godine s opširnim opisom njene građe¹⁵⁷ i inventara.¹⁵⁸ Tada je istaknuto kako se u njoj služe mise od 1761. godine, što je vjerojatno godina posvećenja kapele sv. Ivanu Nepomuku. U opisu građe kapele vizitator ističe da se nalazi unutar bolnice.¹⁵⁹ Iste je godine (1833.) spomenut javni kip sv. Ivana Nepomuka u Novome gradu: »Sličan je i treći kip sv. Ivana u filijali Novog grada, koji održava providnost i dobrota dobrotvora«.¹⁶⁰ Nakon toga je sudbina kapele nepoznata isto kao i sudbina kipa koji se nalazio ispred bolnice jer kip koji se danas ovdje nalazi nije kip o kojem je dosada bilo riječi. Naime, na postolju današnjeg polikromiranog drvenog kipa sv. Ivana Nepomuka stoji metalna pločica s natpisom »JOSEF OBLETTER / BILDHAUER-ALTARBAUER / Ehrenmitglied der königlichen Kunst Academie / ST. ULRICH GRÖDEN TIROL.«¹⁶¹ Josef Obletter bio je tirolski kipar i altarist koji je djelovao u drugoj polovici XIX. i početkom XX. stoljeća, a na ovome mjestu kip postoji puno prije toga. Ovaj se kip nalazi unutar malene javne kapele, ali nije riječ o ranijoj bolničkoj kapeli koja se, kako je isključivo naglašeno u Kanonskim vizitacijama, nalazila unutar bolnice. Što se, dakle, dogodilo s bolničkom kapelom i kipom ispred bolnice, nije poznato. Vjerojatno su pobožnosti i mise koje su se održavale za bolesnike jednostavno prestale izgradnjom nove gradske bolnice 1876. godine, a na istome je mjestu rasla popularnost svjetovnih sadržaja u obližnjem Gradskome vrtu. Time su nestala i sredstva za održavanje kapele i kipa.

¹⁵⁶ Usp. ISTO, str. 123.

¹⁵⁷ Usp. ISTO, str. 323.

¹⁵⁸ Usp. ISTO, str. 361.

¹⁵⁹ Usp. ISTO, str. 323.

¹⁶⁰ Ovdje vizitator sveca naziva samo sv. Ivan, a da se radi o sv. Ivanu Nepomuku jasno je jer isto naziva i tvrđavski kip: »A kipovi na području župe su sv. Ivan, smješten na Trgu sv. Mihovila u Tvrđi [...]« ISTO, str. 325.

¹⁶¹ »JOSEF OBLETTER / KIPAR-ALTARIST / Počasni član Kraljevske umjetničke akademije / ST. ULRICH GRÖDEN TIROL.« Više o Josefu Obletteru i tirolskom neostilskom kiparstvu u Hrvatskoj u: Irena Kraševac, *Neostilska sakralna skulptura i oltarna arhitektura u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet, 2005.

Slika 33. Josef Obletter, kip sv. Ivana Nepomuka u Divaltovoj ulici, Osijek

Danas se ovdje nalazi drveni kip majstora Josefa Oblettera, koji čuva uspomenu na barokni kip i kapelu sv. Ivana Nepomuka. Kip je polikromiran, naravne veličine i posve suzdržan u pozi i izrazu. Svetac je odjeven u reverendu, roketu preko koje je stola i na kraju moceta, a na glavi nosi biret. Osim svećeničke odjeće, drugih atributa nema. Smješten je unutar malene poligonalno zaključene kapele (poklonca) jednostavne građe. Na pročelju kapele u sredini je lučni otvor, šiljasto zaključen, s metalnim, vjerojatno suvremenim, vratima koja štite skulpturu. Otvor flankiraju dva pilastra jednostavno profiliranih baza i kapitela i nalaze se uza sami rub pročelja. Pročelje je zaključeno malenim kamenim križem u vrhu.

5. 1. 7. OSTALI JAVNI KIPOVI SV. IVANA NEPOMUKA U OSIJEKU

U Osijeku je, osim već opisanih kipova u zasebnim kataloškim jedinicama, postojalo još nekoliko javnih kipova sv. Ivana Nepomuka, međutim izgubio im se svaki trag. Već je 1761. godine u Kanonskim vizitacijama Donjega grada spomenut kip sv. Ivana Nepomuka bez pobliže naznačene lokacije.¹⁶² Nadalje donjogradski je kip spomenut i 1813. godine,¹⁶³ a zadnji spomen kipa u Kanonskim vizitacijama je 1833. godine.¹⁶⁴ Ante Eugen Brlić (1943.) bilježi povijesne natpise u gradu i dva donjogradska kipa sv. Ivana Nepomuka. Jedan se nalazio »[...] kod starog dravskog

¹⁶² »Na ulicama i drugim javnim mjestima postoje kipovi bl. Dj. i sv. Ivana Nepomuka, zatim 2 križa koje uzdržava gradska općina.« Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2007., str. 45.

¹⁶³ »[...] a četvrti sv. Ivana Nepomuka, na kraju grada prema Novom gradu« ISTO, str. 233.

¹⁶⁴ »Postoje i 4 kamena kipa, jedan je sv. Ivana Nepomuka na ulazu Široke ulice prema tvrđavi,...« ISTO, str. 401.

mosta iza današnje elektrane, a poslije do prevrata kod nove dravske mitnice»,¹⁶⁵ a drugi na donjogradskom šetalištu.¹⁶⁶ Kip uza stari osječki most spominje se i u Kanonskim vizitacijama Tvrđe 1833. godine jer taj dio grada tada još nije spadao pod Donji grad, kao danas.¹⁶⁷ Stjepan Sršan (2010.) dopunjuje Antu Eugena Brlića i, uz povijesne natpise, donosi dodatna objašnjenja o lokaciji i sudbini ovih dvaju kipova.¹⁶⁸

Stariji kip u Donjem gradu nalazio se »na kraju grada«,¹⁶⁹ »na ulazu Široke ulice prema tvrđavi«.¹⁷⁰ Nekadašnja Široka ulica je današnja Ulica Matije Gupca u produžetku Hadrijanove ulice.¹⁷¹ Na raskrižju Hadrijanove ulice, Ulice Matije Gupca i Ulice Josipa Huttlera, na istočnom kraju Parka kraljice Katarine Kosača danas postoji postament bez kipa, uništen u Domovinskom ratu. Za oba kipa Ante Eugen Brlić i Stjepan Sršan navode kako su postojali natpisi na njihovim postamentima, međutim oba autora su pogreškom zamijenili ova dva kipa.¹⁷² Naime za kip u Parku kraljice Katarine Kosača iznose natpis koji datira kip u 1817. godinu, a ovaj kip se spominje u Kanonskim vizitacijama već 1761. godine i 1813. godine kada je navedena i njegova lokacija. Izglednije je da je drugi natpis (prema Brliću i Sršanu onaj s postolja kipa kod mosta) stajao na postolju kipa u današnjem Parku kraljice Katarine Kosača. Natpis glasi »Renoviert 1774«¹⁷³ i stajao

Slika 34. Postament bez kipa u Parku kraljice Katarine Kosača, Osijek. Istočna stranica postamenta s vidljivim ostacima uklesanog okvira

¹⁶⁵ Ante Eugen Brlić, *Zbirka poviestnih nadpisa grada Osieka*, Osijek: Izdanje Društva prijatelja starine »Mursa«, 1943., str. 17.

¹⁶⁶ Usp. ISTO, str. 25.

¹⁶⁷ Vizitator prvo piše o tvrđavskom kipu »sv. Ivana« i nastavlja: »Sličan kip postoji izvan zidina kod dravskog mosta, uzdržavan božjom providnošću i dobrotom dobrotvora.« Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2007., str. 325.

¹⁶⁸ Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2010.b, str. 206., 212.

¹⁶⁹ Vidi bilj. 163.

¹⁷⁰ Vidi bilj. 164.

¹⁷¹ Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2010.b, str. 212.

¹⁷² Ante Eugen Brlić pogrešno donosi natpise, a Stjepan Sršan prepisuje prethodnikov tekst i prevodi natpise. Međutim, donoseći dodatne informacije temeljene na Kanonskim vizitacijama, Stjepan Sršan i dalje ne uviđa grešku.

¹⁷³ Ante Eugen Brlić, *nav. dj.*, 1943., str. 17.

je vjerojatno na istočnoj stranici postamenta, jedinoj na kojoj se vide tragovi uklesanog okvira. Danas je površina postamenta teško oštećena, pa se natpis ne vidi. Kip je, dakle, obnovljen 1774. godine, a kada je točno postavljen i kakva mu je sudbina bila, nije poznato.¹⁷⁴

Drugi natpis otkriva da su kip podigli građani grada Osijeka 1817. godine.¹⁷⁵ Ovaj je natpis, dakle, vjerojatno stajao na postamentu kipa uz most, a ne na postamentu kipa u Parku kraljice Katarine Kosača, kako donose Brlić i Sršan. Kip je nekoć »[...] stajao kod starog dravskog mosta iza današnje elektrane, a poslije do prevrata kod nove dravske mitnice«. ¹⁷⁶ Godine 1918. uništili su ga članovi Jugoslavenske omladine.¹⁷⁷

5. 2. Baranjsko područje

5. 2. 1. KIP SV. IVANA NEPOMUKA NA OBALI DUNAVA, BATINA

AUTOR: nepoznat

VRIJEME NASTANKA: 1756. godina

MATERIJAL: kamen pješčenjak

IZVORNA LOKACIJA: uz obalu Dunava, Batina

TRENTNA LOKACIJA: izvorna lokacija

DIMENZIJE: 194 × 92 × 60 cm

Kip u Batini smješten je uz obalu Dunava u malenoj baroknoj kapeli (pokloncu). Prema natpisu na postamentu izrađen je 1756. godine. Kanonske vizitacije spominju batinski kip dva puta. Prvi puta

Slika 35. Poklonac s kipom sv. Ivana Nepomuka na obali Dunava, Batina

¹⁷⁴ Kip je teško oštećen u Domovinskom ratu, a njegovi fragmenti navodno i danas postoje, ali se ne zna gdje. Na informacijama se zahvaljujem Eduardu Hudolinu.

¹⁷⁵ »DER OFENTLICHEN / VEREHRUNG VON / A N D A C H T I G E N / BUERGEN DER / KÖNIGLICHEN / FREISTADT ESSECK / IM JAHRE 1817 / ERRICHTET«. Natpis donose Ante Eugen Brlić i Stjepan Sršan koji vjerojatno nije mogao vidjeti natpis, pa ga prepisuje i donosi prijevod: »NA JAVNO / ŠTOVANJE OD / POBOŽNIH / GRAĐANA / KRALJEVSKOG / SLOBODNOG GRADA OSIJEKA / PODIGNUTO 1817. / GODINE [GODINE 1817. / PODIGNUTO op.a.]«. Ante Eugen Brlić, *nav. dj.*, 1943., str. 25., Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2010.b, str. 92.-93.

¹⁷⁶ Ante Eugen Brlić, *nav. dj.*, 1943., str. 17.

¹⁷⁷ Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2010.b, str. 64.

1782. godine kada vizitator ističe da je »[...] zidom opasan i predviđen lukom [...]«, ¹⁷⁸ odnosno unutar kapele (poklonca) i da se nalazi na nepristupačnom mjestu, uz Dunav, pa stanovnici mole da se kip premjesti u blizinu crkve što je i dozvoljeno. ¹⁷⁹ Međutim, sudeći po drugom spomenu u Kanonskim vizitacijama (1829.) premještaj nije učinjen, a vizitator ističe kako je kipu potreban popravak. ¹⁸⁰ Osim toga, tada je istaknuto da kip »[...] podiglo časno vlastelinstvo, a ono ga treba i održavati.« ¹⁸¹ Međutim, nakon smrti princa Eugena Savojskog (1736.) ¹⁸² beljski veleposjed pripao je Dvorskoj komori koja ga drži u vrijeme nastanka kipa, a malo je vjerojatno da kip podiže komora. ¹⁸³ Moguće je, pak, da u vrijeme druge Kanonske vizitacije, kada je veleposjednik beljskog veleposjeda nadvojvoda Karl Ludwig, vlasnik ima obvezu održavanja kipa što vizitatora dovodi do zabune da ga je on i podigao. Kip je obnovljen prije desetak godina, a na nedavnu restauraciju upućuje i dobro sačuvana polikromija kipa i postamenta. ¹⁸⁴

Kip se nalazi unutar malene kapele kvadratnoga tlocrta. Na pročelju kapele je lučni otvor, danas zatvoren metalnim vratima. Uokolo kapele, u kapitelnj zoni, istaknut je jednostavni kontinuirani friz, a zaključena je konkavno-konveksnim krovom. Svetac se nalazi na visokom postamentu trapezoidnoga oblika, odjeven u reverendu, roketu i mocetu, ali bez bireta na glavi. Lijevu ruku drži prislonjenu na prsima, a u desnoj pridržava raspelo i palmu mučeništva. Svečeva je glava okrenuta nadesno, pogleda uperena prema raspelu što, uz gestu desne ruke na prsima, ističe svečevu pobožnost, bez ostvarivanja komunikacije s promatračem. Svetac stoji u kontrapostu, a izuzme li se nabor rokete na sredini svečeva tijela koji predstavlja jedinu naznaku pokreta, prikaz je u cjelini statičan. Raspelo koje svetac pridržava nepravilnoga je oblika u donjem dijelu i širinom ne odgovara svom gornjem dijelu. Nepravilnosti postoje i kod polikromije, prvenstveno inkarnata vrata i ušiju te područja uokolo očiju, koji nisu jednaki inkarnatu lica i ruku. Takve nelogičnosti

¹⁷⁸ Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2003., str. 115.

¹⁷⁹ Usp. ISTO, str. 115.

¹⁸⁰ Usp. Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2004., str. 135.

¹⁸¹ ISTO, str. 135.

¹⁸² Mira Kolar-Dimitrijević, *Od Eugena Savojskog do socijalističkog kombinata: kratka povijest dobra Belje*, u: AA. VV., *Slavonija, Baranja i Srijem: vrela europske civilizacije*, sv. I., II., III., (ur.) Vesna Kusin, Branka Šulc, Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske: Galerija Klovićevi dvori, 2009., str. 408.

¹⁸³ Izglednije je da je narudžba bila na lokalnoj razini (mještani, župnik ili imućniji pojedinac).

¹⁸⁴ <http://www.glas-slavonije.hr/235493/4/Dan-svetog-Ivana-Nepomuka-u-Batini>

možda su izvorne, a mogući su plod restauracije, a kako o njoj nema podataka teško se može saznati izvorni izgled skulpture. Postament je trapezoidnoga oblika, polikromiran i dekoriran jednostavnim okvirima sa svih strana. Na prednjoj strani je natpis na latinskom jeziku, koji datira kip u 1756. godinu.¹⁸⁵

Slika 36. Kip sv. Ivana Nepomuka, Batina

Slika 37. Postament batinskoga kipa s natpisom koji datira kip u 1756. godinu

¹⁸⁵ »THAUMATURGO / JOANNI NEPOMUCENO / APOSTOLICI REGIS / ET REGNO PATRONO / FAMAЕ VINDICI / PRAESENTISSIMO / GRATIARUM IN NOB[...]/ MONUMENTUM / HIC IUXTA TRAIECTUM / BATINENSEM POSITUM / AN[NO] CHR[IST]I MDCCLVI.«

5. 2. 2. KIP SV. IVANA NEPOMUKA ISPRED CRKVE BEZGREŠNOG ZAČEĆA BLAŽENE DJEVICE MARIJE, BILJE

AUTOR: nepoznati bečki majstor

VRIJEME NASTANKA: sredina XVIII. stoljeća

MATERIJAL: kamen pješčenjak

IZVORNA LOKACIJA: selo Podravlje

TRENUTNA LOKACIJA: ispred crkve Bezgrešnog
začecja Blažene Djevice Marije, Bilje

DIMENZIJE: 158 × 73 × 40 cm

Točan datum podizanja biljskoga kipa nije poznat. Iz Kanonskih vizitacija saznaje se da je kip prvo postavljen u Podravlju, a kasnije je prenesen u Bilje. U Podravlju, filijali biljske župe, postojala je kapela posvećena sv. Ivanu Nepomuku, izgrađena sredinom XVIII. stoljeća.¹⁸⁶ U Kanonskoj vizitaciji iz 1810. godine spomenut je i kip sv. Ivana Nepomuka, izrađen u Beču, koji je nakon rušenja kapele prenesen u Bilje,¹⁸⁷ ali nije sigurno je li kip stajao samostalno ili unutar spomenute kapele. Kip je ponovno spomenut u vizitaciji Bilja 1829. godine.¹⁸⁸ Nije poznat naručitelj kipa, ali je moguće da je naručitelj isti kao naručitelj kapele. Međutim, dva različita povijesna izvora spominju dva različita naručitelja. Kanonske vizitacije iz 1782. godine spominju satnika pontonca Plybergera koji je kapelu podigao »[...] prije dvadeset godina [...]«,¹⁸⁹ a Miroslav Vanino (2005.) isusovce što je vjerojatno pogrešno, a do zabune ga dovode mise i pobožnosti koje u podravskoj kapeli obavljaju isusovci.¹⁹⁰ Prema kvaliteti kipa

**Slika 38. Kip sv. Ivana Nepomuka ispred
župne crkve, Bilje**

¹⁸⁶ Iz Kanonskih vizitacija 1782. godine: »[...] nema nikakve crkve, nego samo kapelicu od dasaka izgrađenu prije dvadeset godina izdatcima nekog satnika pontonaca, imenom Plyberger, dopuštenjem blagopokojnog biskupa Đure Klima, posvećenu sv. Ivanu Nepomuku.« Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2003., str. 149.

¹⁸⁷ »U Beču je načinjen i isklesan od kamena kip sv. Ivana koji je prenesen u Bilje.« ISTO, str. 373.

¹⁸⁸ Usp. Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2004., str. 25.

¹⁸⁹ Vidi bilj. 186.

¹⁹⁰ Usp. Miroslav Vanino, *nav. dj.*, 2005., str. 355. Iako je Podravlje bila biljska filijala, isusovci uglavnom ovdje obavljaju bogoslužje jer su bliži nego biljski župnik. Zbog te činjenice tvrđavski će se župnik čak žaliti 1771. godine jer smatra da ima jurisdikciju nad Podravljem, što Visoko kraljevsko

naručitelji bi mogli biti isusovci, međutim grb na postamentu to poriče i svojim simbolima na štitu (propeti lavovi i sidra) upućuje na Plybergera koji je bio satnik pontonac. Nažalost, nije poznato detaljnije tko je bio Plyberger i kada je živio te (ako je zbilja dao podići kip) kakve su njegove veze s Bečom, a spominje ga jedino kratka spomenuta bilješka u vizitacijama. Sigurno je samo da daje podići kapelu sv. Ivana Nepomuka u Podravlju između 1750.-1760. godine i vjerojatno u istom periodu i kip.

Slika 39. Biljski kip sv. Ivana Nepomuka.
Detalj *putta* koji drži prst na ustima u znaku šutnje

Slika 40. Grb na postamentu biljskoga kipa

Kipu je mjestimično oštećen površinski sloj, ali je polikromija relativno dobro sačuvana. Ikonografski, ovo je najpotpuniji prikaz sv. Ivana Nepomuka. Odjeven je u reverendu, roketu i mocetu, a na glavi nosi biret. Objema rukama pridržava raspelo ispod kojega je palma mučeništva. Najzanimljivi ikonografski pristup upotpunjava maleni *putto* uz svečevu desnu nogu koji drži prst na ustima kao znak šutnje. Svetac je prikazan kako se lijevom nogom priprema zakoračiti, a odjeća pripijena uz lijevu

vijeće ne podupire i otklanja nakane tvrđavskoga župnika da prisvoji podravsku filijalu. Usp. Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2003., str. 373.

nogu nabire se u nekoliko malenih dijagonalnih nabora. U sredini, između svečevih nogu stoji jedan uskovitlani spiralni nabor, kao da je došlo do nekakvog naglog pokreta koji ga je prouzrokovao. Kipar svoju vještinu u oblikovanju pokazuje i položajem lijeve šake koja se nalazi u pomalo bolnom, ali anatomski pravilnom grču prstiju. Svetac je pogled uperio prema raspelu, tužnoga je i produhovljenoga izraza lica i ne obraća se promatraču. Komunikaciju s promatračem ostvaruje *putto* čije su oči u razini promatračevih i pokazuje mu znak šutnje prekrivši usta kažiprstom. Oslonjen je na koljena, desnom nogom izlazi iz okvira postamenta, a između nogu proviruje komad draperije kojim su mu prekrivene genitalije. Na obradu detalja kipar ne obraća veliku pažnju, čipku na porubu rokete oblikuje u plitkom reljefu i ističe drugom bojom od koje su danas ostale samo naznake. Slabija obrada detalja vidljiva je i u oblikovanju grba na pravokutnom postamentu. Grb je klesan u plitkom reljefu unutar jednostavnoga pravokutnoga okvira zaobljenih uglova. Štit je ovalnoga oblika, podijeljen u četiri polja u kojima su dijagonalno uparena dva propeta lava i dva sidra. Uokolo štita je jednostavni biljni ornament, a na vrhu je kruna.

5. 2. 3. KIP SV. IVANA NEPOMUKA ISPRED CRKVE SV. IVANA KRSTITELJA, DARDA

AUTOR: nepoznat

VRIJEME NASTANKA: sredina XVIII. stoljeća

MATERIJAL: kamen pješčenjak

IZVORNA LOKACIJA: južni (lijevi) postament ispred crkve sv. Ivana Krstitelja, Darda

TRENUTNA LOKACIJA: dvorište župnog ureda, Darda

DIMENZIJE: 121 × 52 × 44 cm¹⁹¹

Kip sv. Ivana Nepomuka ispred dardanske župne crkve stajao je u paru s kipom sv. Tekle. Kipove je podigao grof Kazimir Esterházy († 1819.),¹⁹² koji je postao

Slika 41. Kip sv. Ivana Nepomuka, Darda

¹⁹¹ Dimenzije se odnose na skulpturu bez glave koja je izgubljena.

¹⁹² Esterházy (*Eszterházy*), online izdanje Hrvatske enciklopedije, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18424> [pregledano: 2.9.2014.]

vlasnik dardanskog vlastelinstva 1749. godine.¹⁹³ Nepoznata je točna godina podizanja kipova, no u Kanonskim vizitacijama iz 1782. godine spomenut je kip sv. Ivana Nepomuka i vizitator ističe da je »[...] podignut već prije više godina [...]«.¹⁹⁴ U sljedećim vizitacijama 1810. godine istaknut je patronat Kazimira Esterházyja i njegova obveza održavanja kipova. Uzevši sve to u obzir, moguće je da je grof dao podići kip odmah nakon kupovine vlastelinstva, sredinom XVIII. stoljeća, svakako prije 1782. godine. Zadnji spomen kipova u Kanonskim vizitacijama je 1829. godine.¹⁹⁵ Kipovi su teško oštećeni u Domovinskom ratu, pa su demontirani i polegnuti u dvorište župnoga ureda u Dardi. Kipu sv. Ivana Nepomuka odlomljena je glava i dijelovi raspela, dok je kip sv. Tekle uništen do neprepoznatljivosti. Na kipu sv. Ivana Nepomuka u dobrom je stanju polikromija, međutim narušena je mahovinom, zemljom i atmosferilijama te je kipu hitno potrebna restauracija i konzervacija.

Slika 42. Detalj dardanskoga kipa sv. Ivana Nepomuka

Kip je bio postavljen na jednostavnome pravokutnome postamentu, koji je, kao i crkva, teško oštećen u Domovinskome ratu, pa je nepoznato je li postojao kakav

¹⁹³ Usp. Peter Rajczi, *Pravno ustrojstvo i funkcioniranje dardanskog i beljskog vlastelinstva od nastanka do 1918.*, u: AA. VV., *Tri stoljeća Belja*, (ur.) Dušan Čalić, Osijek: Zavod za znanstveni rad JAZU, 1986., str. 174.

¹⁹⁴ Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2003., str. 157.

¹⁹⁵ Usp. Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2004., str. 57.

natpis ili dodatna dekoracija. Svetac je odjeven u talar, roketu i mocetu. Objema rukama pridržava raspelo, a sudeći prema položaju vrata i ramena, glava mu je bila nagnuta prema raspelu. Takav položaj glave činio je završetak *S* linije koja je tekla od lijevog stopala, preko lijevoga koljena i nabora na roketi do glave nagnute udesno. Svečevo lijevo koljeno istaknuto je u prostor zbog čega se talar i roketa nabiru, ali bez naglih i ekspresivnih pokreta. Ipak, teško je suditi o cjelokupnom likovnom dojmu jer nedostaje svečeva glava.

5. 2. 4. KIP SV. IVANA NEPOMUKA NA KARAŠICI, DRAŽ

AUTOR: nepoznat

VRIJEME NASTANKA: sredina XVIII. stoljeća

MATERIJAL: kamen pješčenjak

IZVORNA LOKACIJA: pored mosta na rijeci
Karašici,¹⁹⁶ Draž

TRENUTNA LOKACIJA: Restauratorski odjel u
Osijeku

DIMENZIJE: 135 × 72 × 36 cm¹⁹⁷

Kip u Dražu prvi se put spominje u Kanonskim vizitacijama 1782. godine¹⁹⁸ što je *terminus post quem non*, a točna godina izrade kipa nije poznata. Ponovno je spomenut 1810. godine,¹⁹⁹ a zadnji puta 1830. godine.²⁰⁰ Kip su srušili Partizani u Drugom svjetskom ratu, bacili na tlo nedaleko od izvornog mjesta i teško ga oštetili.²⁰¹ S vremenom je bio zakopan, a u novije vrijeme je pronađen i odnesen u Restauratorski odjel u Osijeku, gdje se nalazi u trenutku pisanja rada. Kip je u vrlo teškom stanju, uništen do neprepoznatljivosti, a da je riječ o sv. Ivanu Nepomuku zna se samo na temelju

Slika 43. Kip sv. Ivana Nepomuka iz Draža

¹⁹⁶ Pritoka Dunava

¹⁹⁷ Dimenzije se ne odnose na cjelovitu skulpturu, već samo ono što je od nje ostalo.

¹⁹⁸ Usp. Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2003., str. 103.

¹⁹⁹ Usp. ISTO, str. 283.

²⁰⁰ Usp. Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2004., str. 217.

²⁰¹ Na informacijama zahvaljujem Eduardu Hudolinu

povijesnih izvora i vidljivim ostacima svećeničke odjeće. Površinski je sloj gotovo potpuno uništen, sačuvan je samo na desnoj strani u donjem dijelu, a vidljivi su i ostaci polikromije. Na sačuvanom dijelu površinskoga sloja vidljiva je vrsna obrada odjeće koja se nabire u ritmiziranoj izmjeni dubokih i plitkih nabora. Dinamika je naglašena i snažno istaknutom svečevom lijevom nogom u prostor, a pokret izražava i jasna S linija tijela u kojoj se figura nalazi. Takvo tretiranje pokreta (vidljivo i na teško oštećenoj skulpturi) nesumnjivo upućuje na rad kvalitetnog kipara i potiče na razmišljanje da se radi o skulpturi izrađenoj u ranijim godinama, vjerojatno prije ili oko polovice XVIII. stoljeća.

5. 3. Srijemsko područje (Vukovarsko-srijemska županija)

5. 3. 1. KIP SV. IVANA NEPOMUKA U PARKU FRANJEVAČKOGA SAMOSTANA, VUKOVAR

AUTOR: nepoznat

VRIJEME NASTANKA: 1749. godina

MATERIJAL: kamen

IZVORNA LOKACIJA: most na Vuki (srušen), park
franjevačkoga samostana, Vukovar

TRENTNA LOKACIJA: nepoznata (restauracija)

DIMENZIJE: nepoznate

Vukovarski je kip postavljen na stari most na Vuki 1749. godine, a nabavljen je godinu ranije, kada je postavljen kamen temeljac za kapelu istoga sveca u vrtu franjevačkoga samostana.²⁰² Njegov naručitelj je Antun Pöhr de Rosenthal.²⁰³ Kip se u Kanonskim vizitacijama prvi i jedini puta spominje tek 1819. godine i tada je naglašeno koliko dugo kip postoji. Sa svoga izvornoga mjesta kip je uklonjen 1883. godine kada je postavljen iza kapele sv. Ivana Nepomuka u parku franjevačkoga samostana.²⁰⁴ Kip

Slika 44. Fotografija vukovarskog
kipa sv. Ivana Nepomuka

²⁰² Usp. Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2010.a, str. 503.

²⁰³ ISTO, str. 503.

²⁰⁴ Zlatko Karač, *nav. dj.*, 1998., str. 36.

je u trenutku pisanja rada na restauraciji jer nije bio pošteđen u ratnim stradanjima Vukovara u kojima mu je odlomljena glava.

Upravo je zbog stradanja ovoga područja u Domovinskome ratu općenito otežano istraživanje (što će posebice biti vidljivo na šarengradskim spomenicima). Naime, nisu uništeni samo fizički materijali nego i literarni izvori, a obnova je dugotrajna i traje još i danas. Međutim, zalaganjem nekih znanstvenika u posljednjih dvadesetak godina objavljene su rijetke fotografije kipa kada je već bio postavljen u parku franjevačkoga samostana. Stoga će sljedeći skromni opis biti temeljen na njima, budući da se u parku danas nalazi samo oštećeni postament, a pristup kipu nije moguć.²⁰⁵

Slika 45. Postament iza kapele sv. Ivana Nepomuka u parku franjevačkog samostana, Vukovar

Slika 46. Uklesana godina izrade kipa na začetnoj stranici postamenta

Svetac je odjeven prema ustaljenom ikonografskom običaju, no zanimljivo je da nema biret na glavi. Desna ruka prislonjena mu je na prsa, a lijevom pridržava raspelo koje je gornjim dijelom naslonjeno na svečevo rame. Blagi pokret ostvaren je isticanjem lijeve noge u prostor što uzrokuje nabiranje i zamahivanje reverende preko stopala. Svečeva glava nagnuta je ulijevo prema raspelu, a pridruži li se toj gesti desna ruka na prsima osjetna je duhovnost kakva je rijetko postignuta na javnim skulpturama sveca. Obrada detalja slabo je vidljiva na fotografijama, međutim promotri li se postament jasno je da im je kipar posvetio veliku pažnju. Postament je

²⁰⁵ Kip se u trenutku pisanja rada nalazi na restauraciji na nepoznatoj lokaciji.

klesan u obliku dijamanta, dekoriran u dubokom reljefu sa svih strana. Zbog oštećenja postamenta i loše rezolucije starijih fotografija, dekoracija je slabo vidljiva, ali su jasni školjkasti motivi na kraćim stranicama i kartuše s volutama na dužim stranicama. Na prednjoj strani u kartuši je uklesan nepoznati motiv koji je zbog lošeg stanja izvornika i slabe rezolucije fotografija nečitljiv. Na zaličju postamenta je, unutar kartuše, uklesana godina nastanka spomenika, »1749«.

5. 3. 2. KIP SV. IVANA NEPOMUKA U NIŠI ŽUPNE CRKVE SVETIH EUZEBIJA I POLIONA, VINKOVCI

AUTOR: nepoznat

VRIJEME NASTANKA: 1755. godina

MATERIJAL: kamen

IZVORNA LOKACIJA: desna niša na pročelju crkve Sv. Euzebija i Poliona, Vinkovci

TRENTNA LOKACIJA: izvorna lokacija

DIMENZIJE: 178 × 69 × 53 cm

Kip u Vinkovcima se u povijesnim izvorima gotovo uopće ne spominje. Nalazi se u desnoj niši na pročelju župne crkve svetih Euzebija i Poliona, nekada posvećene sv. Ivanu Nepomuku.²⁰⁶ U lijevoj niši nalazi se kip sv. Antuna Padovanskog. Krešimir Bušić (2003.) datira oba kipa u četrdesete godine XIX. stoljeća ne donoseći dodatne informacije o tom podatku.²⁰⁷ Međutim, kip sv. Ivana Nepomuka je datiran preciznije natpisom na postamentu, u 1755. godinu, pa tu godinu treba uzeti kao godinu izrade kipa. Kanonske vizitacije ne spominju kip, vjerojatno zbog njegova postava na pročelju crkve, a ne kao slobodnostojeće

Slika 47. Kip sv. Ivana Nepomuka u niši na pročelju crkve svetih Euzebija i Poliona, Vinkovci

²⁰⁶ Stanko Andrić, *nav. dj.*, 2007., str. 35

²⁰⁷ Usp. Krešimir Bušić, *nav. dj.*, 2003., str. 54.

skulpture ili kipa u pokloncu. Zbog te činjenice gotovo nije bio uvršten u ovaj pregled, no kako se nalazi u samom središtu grada, može ga se svrstati u javne spomenike. Ova je skulptura također teško stradala u Domovinskome ratu, nakon kojega je izgubljena. Postavljena je na svoje mjesto tek 2006. godine.²⁰⁸ Prilikom obnove kipu sv. Ivana Nepomuka je potpuno obnovljena i polikromija, za razliku od susjednoga kipa sv. Antuna.²⁰⁹

Slika 48. Kip sv. Ivana Nepomuka u Vinkovcima, detalj

Kip sv. Ivana Nepomuka nalazi se u desnoj niši na pročelju crkve. Svetac je prema uobičajenoj ikonografskoj shemi odjeven u reverendu, roketu i mocetu, a na glavi nosi biret. Objema rukama pridržava raspelo ispod kojega je palma mučeništva. Desna mu je noga blago istaknuta u prostor što u kombinaciji s dubljim naborima odjeće na sredini tijela sugerira blagi pokret. Ipak, on je pomalo nespretno dočaran, pa je skulptura u cjelini zapravo statična. Zanimljivo je kako se svetac u *di sotto in su* maniri obraća promatraču s uzvišenoga dijela pročelja, spuštene glave, širom otvorenih očiju, podignutih obrva i blago otvorenih usta u duhovnom i pomalo vedrom tonu. Skulptura je dodatno dekorirana detaljnom obradom cvjetne čipke u visokom reljefu na porubu rokete. Na postamentu trapezoidnoga oblika konkavnih stranica je natpis s godinama »Anno 1755 / 1771« koje su ispisane različitim stilom (*rukopisima*). Prva godina, po svemu sudeći, predstavlja godinu izrade kipa. Na ovom je mjestu, naime, od 1722. godine postojala franjevačka kapela sv. Ivana Nepomuka.²¹⁰ Kako je 1755. godine stavljena pod zabranu, franjevci vjerojatno tada daju izraditi kip kojeg postavljaju u ili ispred (što je vjerojatnije) kapele kako bi se štovanje sveca i dalje nastavilo. Tada se javlja svijest o gradnji nove i veće crkve, a ta se inicijativa pokreće konačno 1771. godine,²¹¹ što objašnjava kasniji dodatak te godine na postament. Crkva je dovršena

²⁰⁸ M. V. [samo inicijali], *U kapelice vraćeni obnovljeni kipovi sv. Ivana Nepomuka i sv. Antuna*, u: *Vinkovački list*, god. LIV, br. 49 (2734), 8. prosinac 2006., Vinkovci: Novosti, 2006., str. 4.

²⁰⁹ Upitno je je li kip sv. Antuna uopće bio polikromiran, budući da za to nema literarnih izvora. Ne zna se kada je nastao, ali se spomenuta datacija Krešimira Bušića može uzeti kao sigurna za ovaj kip s obzirom na stil izrade. U tom slučaju, kip vjerojatno nije bio polikromiran izvorno.

²¹⁰ Usp. Krešimir Bušić, *nav. dj.*, 2003., str. 55.

²¹¹ Usp. Marko Landeka, *Gradnja crkve sv. Ivana Nepomuka u Vinkovcima*, u: *Godišnjak Matice hrvatske Vinkovci*, br. 10, Vinkovci: Ogranak Matice Hrvatske, 1992., str. 126.

1777. godine,²¹² pa je kip vjerojatno iste godine postavljen u nišu na njenom pročelju. Natpis je uokviren jednostavnim stupnjevanim okvirom koji je sličan onome osječkom na postamentu bez kipa koji se nalazi u Parku kraljice Katarine Kosača. Iako je osječki poprilično oštećen i pravokutnoga oblika, primjetna je sličnost u oblikovanju ugaonih dijelova okvira.

5. 3. 3. SPOMENICI SV. IVANA NEPOMUKA NA ŠARENGRADSKOM PODRUČJU

Na šarengradskom području postoje dvije kapele (poklonci) s kipovima sv. Ivana Nepomuka. Jedna se nalazi u samome Šarenggradu uz most koji prelazi preko malenog potoka, a druga na lokalitetu Renovu, između Mohova i Šarengrada. O kapeli u Šarenggradu nema spomena u povijesnim izvorima, dok se druga spominje u Kanonskim vizitacijama. U Kanonskim vizitacijama iz 1819. godine se također spominje oltar sv. Ivana Nepomuka u župnoj crkvi svetih Petra i Pavla, a vizitator ističe da se očekuju i svećeve relikvije.²¹³

Slika 49. Poklonac sv. Ivana Nepomuka na Renovu

Spomenik na Renovu prvi se puta spominje u Kanonskim vizitacijama 1819. godine, a posebice je zanimljivo kako ga vizitator opisuje: »Ovdje ne postoje ni bogomolje ni kalvarija, osim tri drvena križa, koji se nalaze na tri krajnja dijela grada i smještena jedna umjetnička slika sv. Ivana Nepomuka uzidana u jedan stup bez brave na državnoj cesti prema Vukovaru.«²¹⁴ Zadnji spomen je u Kanonskim vizitacijama iz 1837. godine kada je ponovno opisan kao *slika*: »Postoji samo jedan kip i to sv. Ivana Nepomuka, lik je naslikan na željeznoj ploči, smješten idući prema Mohovu s desne strane, izgrađen od građana, koji sada imaju brigu održavanja, dok se

²¹² ISTO, str. 130.

²¹³ Usp. Stjepan Sršan, *nav. dj.*, 2010.a, str. 341.

²¹⁴ Radi usporedbe donosim latinski izvornik: »Nec oratoria, nec mons calvariae hic adest, praeter tres cruces trabales, quae in tribus extremitatibus oppidi existunt, ac etiam imago s. Ioannis Nepomuceni artis pictoriae uni columnae immurata in via regia versus Vukovarinum [...]« ISTO, str. 340.-341.

godina podizanja ne zna.«²¹⁵ Budući da se spomenik spominje prvi puta 1819. godine to je *terminus post quem non*. Gotovo je sigurno da se radilo o nekakvoj slici koja je stajala uz put koji vodi prema Mohovu. Naime, u drugoj vizitaciji vizitator umjetninu prvo naziva skulpturom, pa ju opisuje kao sliku. Razlog tomu je vjerojatno naslov poglavlja vizitacije²¹⁶ koji ne daje vizitatoru puno prostora, pa ju naziva skulpturom i nadalje pojašnjava da se radi o slici. Kako je umjetnina izgubljena i o njoj ne postoje druga svjedočanstva, prema Kanonskim vizitacijama da se zaključiti da je samostalno stajao stup u koji je bila uzidana ili postavljena slika sv. Ivana Nepomuka naslikana na željeznoj ploči.

Danas na Renovu stoji poklonac šarengradskih vodeničara, oštećen u Domovinske ratu, obnovljen 2008. godine.²¹⁷ U njemu se nalazi suvremeni kip malenih dimenzija (87 × 48 × 24 cm), prema riječima župnika Josipa Šošarića izrađen u Mariji Bistrici od lokalnog majstora. Kako se u Kanonskim vizitacijama ne spominje kapela nego isključivo samostalni stup i slika, vjerojatno je puno prije Domovinskoga rata uklonjen taj stup i izgrađena kapela. Sudbina slike uzidane u stup, nažalost, nije poznata što je velika šteta jer je bila jedinstveni primjer javne slike s prikazom sv. Ivana Nepomuka na području Slavonije i općenito predstavlja odmak od klasične tipologije javnih spomenika ovoga sveca.

Poklonac sv. Ivana Nepomuka u Šarengradu stoji uz glavnu cestu. Iznad ulaza stoji mramorna ploča postavljena tokom obnove 2001. godine s posvetnim natpisom. Unutar kapele je prazna niša, vjerojatno predviđena za skulpturu sveca, a ispod nje mramorna ploča s godinom obnove.²¹⁸ U tavanskom prostoru župnoga dvora župe svetih Petra i Pavla čuva se maleni drveni kip i postoji mogućnost da se upravo on nalazio u kapeli budući da dimenzijama odgovara veličini niše. Skulptura je drvena i polikromirana te je vrlo kvalitetne izrade. Svecu je odlomljena desna ruka, a osim svećeničke odjeće (talar, roketa, stola, moceta i biret na glavi) drugih atributa nema.

²¹⁵ Radi usporedbe donosim latinski izvornik: »Statua unica s Ioannis Nepomuceni, effigies est picta in tabula ferrea situata, eundo ad Movoa a dextris, aedificata per oppidanos, qui actu curam illam conservandi gerunt, annus erectionis ignoratur.« ISTO, str. 726.-729.

²¹⁶ »De filialibus, capellis publicis aut privatis, cemeteriis, crucibus et statuis publicis.« [O filijalama, javnim ili privatnim kapelama, grobljima, javnim križevima i kipovima]

²¹⁷ Anon., *Blagoslov Trga sv. Jakova i kapelice u Renovu*, u: *Bilten Mjesnog odbora Šarengrad*, god. I., br. 2, prosinac 2008., Šarengrad: Mjesni odbor, 2008., str. 17.

²¹⁸ »OBNOVIO 2001.G. PERO ČORIĆ / ZIDAR ŽARKO KRALJEVIĆ«

Kapela je također teško oštećena u Domovinskom ratu, kada je kip vjerojatno i sklonjen na sigurno u župni dvor. Kada je kapela izgrađena i kip izrađen, nije poznato, budući da ne postoje povijesni izvori za te podatke. Čak se ne spominje ni u Kanonskim vizitacijama, pa je vjerojatno nastala nakon posljednje 1837. godine.²¹⁹

Slika 50. Poklonac sv. Ivana Nepomuka, Šarengrad

Slika 51. Drveni kip sv. Ivana Nepomuka u tavanskom prostoru župnoga dvora, Šarengrad

²¹⁹ Sigurno je samo da je Šarengrad od davnina poznat kao ribarsko mjesto, stoga ne čudi ovako jako i kontinuirano čašćenje sveca na ovome mjestu koji se održava do današnjih dana.

5. 4. Požeško područje

5. 4. 1. SPOMENICI SV. IVANA NEPOMUKA U POŽEGI

U Požegi su postojala tri javna spomenika sv. Ivana Nepomuka podignuta u XVIII. stoljeću, no o njihovom današnjem stanju se malo zna. Najveći doprinos njihovu poznavanju dao je Julije Kempf (1910.),²²⁰ na kojeg se oslanjaju svi kasniji autori koji pišu o požeškim spomenicima. Najstariji kip podignut je pod požeškom tvrdom i blagoslovljen je čak godinu dana prije svečeve kanonizacije, 1728. godine.²²¹ Kip su podigli isusovci, zbog čega Vlasta Zajec (2004.) pretpostavlja da se radi o kvalitetnom kiparskom ostvarenju.²²² Uz izvještaj o brojnim procesijama koje su se zaustavljale kod kipa, Miroslav Vanino (1987.) donosi i citat iz kronike požeške isusovačke rezidencije zbog kojeg je gotovo sigurno da se kip nalazio u pokloncu.²²³ Na tom se mjestu kip uspio održati (iako je tu izgrađena kuća koja je mijenjala vlasnike) do 1898. godine, kada je Josip Wolf izgradio novu kuću²²⁴ i u nišu na sjevernom uglu dao postaviti novi, drveni kip.²²⁵ Nije sigurna sudbina staroga kipa, a Vlasta Zajec ga poistovjećuje s obezglavljenim kamenim kipom sv. Ivana Nepomuka pohranjenim u Gradskom muzeju Požega.²²⁶ Također, iznosi karakterističnu ikonografsku shemu i

Slika 52. Drveni kip sv. Ivana Nepomuka u niši kuće u Ulici pape Ivana Pavla II., Požega.
NAPOMENA: loša kvaliteta fotografije uvjetovana je odsjajem u staklu iza kojega se kip nalazi

²²⁰ Julije Kempf, *nav. dj.*, 1995. [1910.]

²²¹ Usp. ISTO, str. 552.

²²² Usp. Vlasta Zajec, *Oltari i skulptura baroknog i neostilskog razdoblja*, u: AA. VV., *Kulturna baština Požege i Požeštine*, (ur.) Filip Potrebica, Požega: Spin Valis, 2004., str. 215.

²²³ »[...] to razabiremo iz kratkog opisa kronike koja kaže g. 1737.: »kod kipa postavljenoga podno tvrde ukrašenoga oltarom i lukovima.« Miroslav Vanino, *nav. dj.*, 1987., str. 607. O procesijama i pobožnostima kod kipa vidi str. 547.-548., 587., 606.-607.

²²⁴ Danas poslovnica Privredne banke Zagreb na križanju Ulice pape Ivana Pavla II. i Ulice Antuna Kanižlića

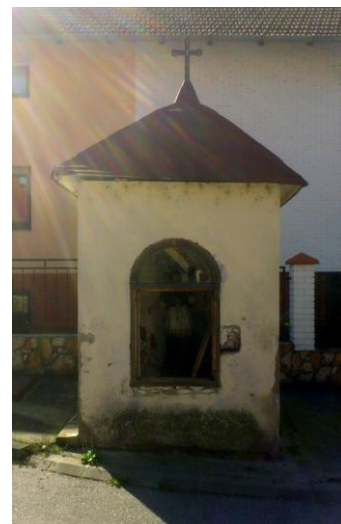
²²⁵ Usp. Julije Kempf, *nav. dj.*, 1995. [1910.], str. 552. Dimenzije novoga kipa su 120 × 65 × 40 cm.

²²⁶ Usp. Vlasta Zajec, *nav. dj.*, 2004., str. 215.

primjećuje oslanjanje na kip sv. Ivana Nepomuka na Karlovu mostu u Pragu u impostaciji.²²⁷

Drveni kip sv. Ivana Nepomuka bio je postavljen i uz most na Orljavi, a u Kanonskim vizitacijama spominje se prvi puta 1769. godine.²²⁸ Dao ga je postaviti požeški podžupan Ivan pl. Strižić, koji je na istom mjestu htio podići i kapelu od čega ga je iste godine odgovorio vizitator jer je župna crkva već imala oltar sv. Ivana Nepomuka.²²⁹ Umjesto toga je uredio okoliš uokolo kipa (Kempf ga naziva oratorijem) i podigao zidane stupove.²³⁰ Kapelu je, na koncu, ipak podigao pekar Peter Heimb 1777. godine, te je u njoj bio i pokopan.²³¹ Kapela i kip danas ne postoje, a Anđela Horvat (1982.) ističe kako je zasigurno bila »mala arhitektonska barokna dragocjenost.«²³² U Kanonskim vizitacijama iz 1804. godine u detaljnom opisu kapele zabilježen je kip na oltaru iza stakla i drveni zvonik,²³³ koji se prema crtežu u djelu Julija Kempfa *Požega*, čini zidanim.²³⁴

Treći požeški kip sv. Ivana Nepomuka stajao je u ulici Vučjak. Podigla ga je obitelj Andrije Feketića oko 1775. godine.²³⁵ Julije Kempf navodi da je smješten u »[...] izdubinu zidanoga stupa s pročeljem prema sjeveru.«²³⁶ Isto kao i s drugim požeškim primjerima, nepoznata je sudbina ovoga kipa, a danas se na njegovu mjestu nalazi maleni suvremeni poklonac s kipom također novijega datuma.²³⁷ U deponiju požeške Biskupije nalazi se drveni kip sv. Ivana Nepomuka,²³⁸ a Vlasta Zajec smatra da bi

Slika 53. Poklonac sv. Ivana Nepomuka u ulici Vučjak, Požega

²²⁷ Zbog preuređivanja prostora Gradskog muzeja Požega u trenutku pisanja rada, pristup spomenutoj kamenoj skulpturi nije bio moguć, pa se oslanjam na tekst Vlaste Zajec. Usp. ISTO, str. 215.

²²⁸ Usp. Julije Kempf, *nav. dj.*, 1995. [1910.], str. 549.

²²⁹ Usp. ISTO, str. 549.

²³⁰ Usp. ISTO, str. 549.

²³¹ Usp. ISTO, str. 549.

²³² Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *nav. dj.*, 1982., str. 264.

²³³ Vlasta Zajec, *nav. dj.*, 2004., str. 227.

²³⁴ Usp. Julije Kempf, *nav. dj.*, 1995. [1910.], str. 549. Moguće je da se radi o nekoj kasnijoj intervenciji budući da je od spomenutih Kanonskih vizitacija i Kempfova djela prošlo stotinjak godina. Crtež kapele objavljen je i u radu (sl. 5.)

²³⁵ Usp. ISTO, str. 552.

²³⁶ ISTO, str. 552.

²³⁷ Kip je malenih dimenzija (96 × 52 × 30 cm)

²³⁸ Prema riječima župnika iz biskupskoga župnog ureda umjetnine koje čuvaju čekaju osnivanje Dijecezanskog muzeja i restauraciju, a pristup im nije moguć.

se on trebao povezati s kipom na Orljavi ili s kipom u Vučjaku, ali ističe da ne postoje pouzdane informacije koje bi to sigurno potvrdile.²³⁹

6. ZAKLJUČAK

Istraživanje teme javnih spomenika sv. Ivana Nepomuka pokazalo se vrlo korisnim, ali je pokazalo i tužnu sliku likovne baštine slavonskoga područja. Prvenstveno zbog stradanja ovoga područja u Domovinskome ratu u kojima ne samo da je uništena ili oštećena baština, već i literarni izvori koji bi pružali detaljniji uvid u pozadinu spomenika. Interes struke zadnjih nekoliko godina za ovo područje je u konstantnom porastu i sve se češće iniciraju restauracije i konzervacije umjetnina. Ipak, kod restauracije uglavnom izostaje valorizacija spomenika i rijetko se vrednuju svi čimbenici nastanka određenog djela.

U tom su pogledu najbolji primjeri upravo javne skulpture, prvenstveno skulpture koje prikazuju sv. Ivana Nepomuka. Pozadina same kanonizacije sveca bila je isprepletena crkveno-političkim utjecajima uglavnom prouzrokovanih jačanjem reformatora. Kroz čitavo XVIII. stoljeće, kada se podiže većina spomenika svecu, ti će utjecaji biti sve izravniji te će utjecati i na jačanje čašćenja svecu i, shodno tome, podizanje javnih spomenika, oltara, kapela i crkava posvećenih sv. Ivanu Nepomuku. Gotovo da nema sveca čije je čašćenje toliko izraženo na području Slavonije. Njemu uz bok mogu ići samo Bogorodica, Sveti Križ, Presveto Trojstvo i značajniji sveci ukorijenjeni u tradiciji još od srednjovjekovnih vremena. Sveti Ivan Nepomuk gotovo je jedini novovjekovni svetac čije je štovanje vrlo izraženo na ovim prostorima, a najveći razlog tomu su utjecaji koji su dolazili direktno iz vladajućih sfera, bilo crkvenih, bilo političkih. S takvom pozadinom u istraživanju ove teme praktički je bilo nametnuto promotriti društveno-crkveno-politička lokalna uređenja i otići izvan strogo likovne valorizacije pojedinih djela, te prikazati zanimljiva ispreplitanja umjetnosti, svakodnevnoga života, lokalne tradicije i odnosa sa Crkvom i vrhovnim vlastima. Na isti način na koji se čašćenje sv. Ivana Nepomuka i podizanje spomenika njemu u čast proširilo zahvaljujući političkim čimbenicima, tako je i zamrlo dolaskom novih političkih uređenja na ovo područje. Čašćenje sveca kroz XX. stoljeće izlazi iz

²³⁹ Usp. Vlasta Zajec, *nav. dj.*, 2004., str. 215.-216.

tradicije, a neki javni kipovi sv. Ivana Nepomuka čak se i ruše u takvim neprijateljskim političko-crkvenim previranjima.

U takvim okolnostima u kojima su svi navedeni čimbenici izraženi od početaka i kanonizacije sveca, preko intenzivnog i raširenog štovanja do neprijateljskog ispolitiziranoga zamiranja čašćenja sveca kroz XX. stoljeće, sv. Ivan Nepomuk stječe naziv *političkoga sveca*, a njegovi javni spomenici punopravno mjesto u kulturnoj, umjetničkoj, društvenoj, crkvenoj i političkoj povijesti.

7. POPIS REPRODUKCIJA

Slika 1. Szymon Czechowicz, *Mučeništvo sv. Ivana Nepomuka*, oko 1750., ulje na platnu, Nacionalni muzej, Varšava (izvor: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/55/Czechowicz_St._John_Nepomuk.jpg)

Slika 2. Oštećena skulptura sv. Ivana Nepomuka u niši na pročelju kapele Kristova Uzašašća, Vukovar (izvor: <http://filipjakov-vu.com/wp-content/uploads/2013/01/AAFOTKA-br-107-c-Stradali-kip-na-pro%C4%8Delju-kapelice.jpg>)

Slika 3. Kapela sv. Ivana Nepomuka u vrtu franjevačkog samostana, Vukovar, 1749 (foto: Ivan Roth)

Slika 4. Kapela sv. Ivana Nepomuka, Beli Manastir (foto: Ivan Roth)

Slika 5. Kapela sv. Ivana Nepomuka, nekoć uz Orljavu, Požega (izvor: Julije Kempf, *Požega: zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slobodnog i kraljevskog grada Požege i Požeške županije*, Požega: Ogranak Matice hrvatske, Jastrebarsko: Naklada Slap, 1995. [1910.], str. 549.)

Slika 6. Kip sv. Ivana Nepomuka na osječkom kužnom pilu, replika (foto: Ivan Roth)

Slika 7. Kip sv. Ivana Nepomuka na požeškom kužnom pilu, replika (foto: Ivan Roth)

Slika 8. Kip sv. Ivana Nepomuka u Slavonskom Brodu, fotografija snimljena 1913. godine (izvor: Danijela Ljubičić Mitrović, *Skulptura na otvorenom na području Slavonskog Broda*, u: *Anali Galerije Antuna Augustinčića, Zbornik simpozija »Skulptura na otvorenom«*, br. 21.-25., Klanjec: Galerija Antuna Augustinčića, 2001.-2005., str. 332.)

Slika 9. Naslovna stranica djela *Fama posthuma Ioannis Nepomuceni* Jiříja Plachýja, 1641. (izvor: http://books.google.hr/books?id=jdNdAAAACAAJ&printsec=frontcover&dq=nepomu+zeni&hl=hr&sa=X&ei=5CAZVKrzCajF7Aau84G4Dw&redir_esc=y#v=onepage&q&f=true)

Slika 10. Kip sv. Ivana Nepomuka na Karlovu mostu, Prag, Jan Brokoff i Matthias Rauchmüller, bronca, 1683. (izvor: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c8/Jan_Nepomucky_na_Karlove_mostu_detail.jpg)

Slika 11. Smještaj javnih spomenika sv. Ivana Nepomuka; na pilu (Križanićev trg, Osijek); veći poklonac (Ilok); manji poklonac (Renovo); niša na pročelju građevine (crkva svetih Euzebija i Poliona, Vinkovci) (foto: Ivan Roth)

Slika 12. Kip sv. Ivana Nepomuka, Bilje. S motivom malenoga *putta* izlazi iz ustaljenih ikonografskih okvira. (foto: Ivan Roth)

Slika 13. Kip ispred dvorca Pejačević u Strossmayerovoj ulici, Osijek. Primjer najraskošnije poznate metalne opreme slavonskih kipova sv. Ivana Nepomuka, (foto: R. B. [samo inicijali], 1979. godina, Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-73, dvorac Pejačević, B-14376)

Slika 14. Kip sv. Ivana Nepomuka u niši župne crkve Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije, Valpovo (foto: Ivan Roth)

Slika 15. Kip sv. Ivana Nepomuka, Valpovo, detalj (foto: Ivan Roth)

Slika 16. Natpis u podnožju kipa sv. Ivana Nepomuka, Valpovo (foto: Ivan Roth)

Slika 17. Kip sv. Ivana Nepomuka iz dvorišta kapele sv. Roka u Gornjem gradu, Osijek, izvornik (foto: Ivan Roth)

Slika 18. Kip sv. Ivana Nepomuka u dvorištu kapele sv. Roka u Gornjem gradu, Osijek. Fotografija snimljena 1968. (foto: R. [samo inicijal] Bartolović, Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-79, kapela sv. Roka u Gornjem gradu, Osijek, negativ 187-E-5)

Slika 19. Kip sv. Ivana Nepomuka iz dvorišta kapele sv. Roka u Gornjem gradu, Osijek. Replika u dvorištu Konzervatorskog odjela, Osijek (foto: Ivan Roth)

Slika 20. Prednja (južna) stranica postamenta u dvorištu gornjogradske kapele sv. Roka, Osijek (foto: Ivan Roth)

Slika 21. Začelna (sjeverna) stranica postamenta u dvorištu gornjogradske kapele sv. Roka, Osijek (foto: Ivan Roth)

Slika 22. Detalj prednje stranice postamenta s prikazom grba i godine izrade (foto: Ivan Roth)

Slika 23. Kip sv. Ivana Nepomuka s ograde osječke kapucinske crkve. Izvornik u Restauratorskom odjelu, Osijek (foto: Ivan Roth)

Slika 24. Replike kipova sv. Ivana Nepomuka i sv. Franje Asiškog ispred kapucinske crkve u Osijeku (foto: Ivan Roth)

Slika 25. Kip sv. Ivana Nepomuka s Križanićeva trga, Osijek. Izvornik u Muzeju Slavonije, Osijek (foto: Ivan Roth)

Slika 26. Replika kipa sv. Ivana Nepomuka ispred crkve sv. Mihovila na Križanićevu trgu, Osijek (foto: Ivan Roth)

Slika 27. Fotografija Vlade Hafnera na kojoj je snimljen kip sv. Ivana Nepomuka na Križanićevu trgu u Osijeku prije oštećenja (izvor: Ivan Pelz, *Još neki podaci o prošlosti osječkog Novog grada i njegova okoliša*, u: *Osječki zbornik*, br. 22.-23., Osijek: Muzej Slavonije, 1997., str. 243.)

Slika 28. Replika kipa sv. Ivana Nepomuka na Križanićevu trgu u Osijeku. Detalj medaljona s prikazom uskrsloga Krista (foto: Ivan Roth)

Slika 29. Kip sv. Ivana Nepomuka iz Strossmayerove ulice u Osijeku. Izvornik u dvorištu Konzervatorskog odjela, Osijek (foto: Ivan Roth)

Slika 30. Kip sv. Ivana Nepomuka u Strossmayerovoj ulici, nasuprot dvorca Pejačević. Fotografija snimljena 1979. godine (foto: R. B. [samo inicijali], 1979. godina, Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-73, dvorac Pejačević, B-14377)

Slika 31. Replika kipa sv. Ivana Nepomuka u Strossmayerovoj ulici, nasuprot dvorca Pejačević (foto: Ivan Roth)

Slika 32. Josef Obletter, Kip sv. Ivana Nepomuka u Divaltovoj ulici, nasuprot Doma za psihički bolesne odrasle osobe, Osijek (foto: Ivan Roth)

Slika 33. Josef Obletter, kip sv. Ivana Nepomuka u Divalentovoj ulici, Osijek (foto: Ivan Roth)

Slika 34. Postament bez kipa u Parku kraljice Katarine Kosača, Osijek. Istočna stranica postamenta s vidljivim ostacima uklesanog okvira (foto: Ivan Roth)

Slika 35. Poklonac s kipom sv. Ivana Nepomuka na obali Dunava, Batina (foto: Ivan Roth)

Slika 36. Kip sv. Ivana Nepomuka, Batina (foto: Ivan Roth)

Slika 37. Postament batinskoga kipa s natpisom koji datira kip u 1756. godinu (foto: Ivan Roth)

Slika 38. Kip sv. Ivana Nepomuka ispred župne crkve, Bilje (foto: Ivan Roth)

Slika 39. Biljski kip sv. Ivana Nepomuka. Detalj *putta* koji drži prst na ustima u znaku šutnje (foto: Ivan Roth)

Slika 40. Grb na postamentu biljskoga kipa (foto: Ivan Roth)

Slika 41. Kip sv. Ivana Nepomuka, Darda (foto: Ivan Roth)

Slika 42. Detalj dardanskoga kipa sv. Ivana Nepomuka (foto: Ivan Roth)

Slika 43. Kip sv. Ivana Nepomuka iz Draža (foto: Ivan Roth)

Slika 44. Fotografija vukovarskog kipa sv. Ivana Nepomuka (izvor: Marija Mirković, *Umjetničko blago: slike, skulptura, oltari i oprema*, u: AA. VV., *Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba*, (ur.) Ružica Marić, Vukovar: Gradski muzej Vukovar, 1998., str. 41.)

Slika 45. Postament iza kapele sv. Ivana Nepomuka u parku franjevačkog samostana, Vukovar (foto: Ivan Roth)

Slika 46. Uklesana godina izrade kipa na začelnoj stranici postamenta (foto: Ivan Roth)

Slika 47. Kip sv. Ivana Nepomuka u niši na pročelju crkve svetih Euzebija i Poliona, Vinkovci (foto: Ivan Roth)

Slika 48. Kip sv. Ivana Nepomuka u Vinkovcima, detalj (foto: Ivan Roth)

Slika 49. Poklonac sv. Ivana Nepomuka na Renovu (foto: Ivan Roth)

Slika 50. Poklonac sv. Ivana Nepomuka, Šarengrad (foto: Ivan Roth)

Slika 51. Drveni kip sv. Ivana Nepomuka u tavanskom prostoru župnoga dvora, Šarengrad (foto: Ivan Roth)

Slika 52. Drveni kip sv. Ivana Nepomuka u niši kuće u Ulici pape Ivana Pavla II., Požega. *NAPOMENA: loša kvaliteta fotografije uvjetovana je odsjajem u staklu iza kojega se kip nalazi* (foto: Ivan Roth)

Slika 53. Poklonac sv. Ivana Nepomuka u ulici Vučjak, Požega (foto: Ivan Roth)

8. LITERATURA

AA. VV., *Tri stoljeća Belja*, (ur.) Dušan Čalić, Osijek: Zavod za znanstveni rad JAZU, 1986.

AA. VV., *Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, Koprivnica: »Dr. Feletar«, 1994.

AA. VV., *Franjevački samostan i crkva sv. Filipa i Jakoba*, (ur.) Ružica Marić, Vukovar: Gradski muzej Vukovar, 1998.

AA. VV., *Retfala; prilozi za proučavanje povijesti grada Osijeka*, (ur.) Zlata Živaković-Kerže, Osijek: Dobrovoljno vatrogasno društvo Retfala: Njemačka narodnosna zajednica, Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2000.

AA. VV., *Kulturna baština Požege i Požeštine*, (ur.) Filip Potrebica, Požega: Spin Valis, 2004.

AA. VV., *Anali Galerije Antuna Augustinčića, Zbornik simpozija »Skulptura na otvorenom«*, br. 21.-25., Klanjec: Galerija Antuna Augustinčića, 2001.-2005.

AA. VV., *Hrvatska likovna enciklopedija*, sv. 1.-8., (ur.) Žarko Domljan, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža: Vjesnik, 2005. [Enciklopedija hrvatske umjetnosti; 1995.-1996.]

AA. VV., *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2006. [1985.]

AA. VV., *Slavonija, Baranja i Srijem: vrela europske civilizacije*, sv. I., II., III., (ur.) Vesna Kusin, Branka Šulc, Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske: Galerija Klovićevi dvori, 2009.

AA. VV., *Vukovarsko-srijemska županija; prostor, ljudi, identitet*, (ur.) Dražen Živić, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2012.

AA. VV., *Likovna baština obitelji Pejačević, katalog izložbe*, (ur.) Jasminka Najcer Sabljak, Silvija Lučevnjak, Osijek: Galerija likovnih umjetnosti, 2013.

Anon., *Blagoslov Trga sv. Jakova i kapelice u Renovu*, u: *Bilten Mjesnog odbora Šarengard*, god. I., br. 2, prosinac 2008., Šarengard: Mjesni odbor, 2008.

Stanko Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku*, Vinkovci: Ogranak Matice hrvatske, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2007.

Josip Antolović, *Duhovni velikani: sveci Katoličke crkve*, Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1998.

Detlev Arens, *Prag. Kultur und Geschichte der »Goldenen Stadt«*, Ostfildern: DuMont Reiseverlag, 2005.

Ivan Balta, *Vlastelinska porodica Pejačević s posebnim osvrtom na njezinu genealogiju i heraldiku*, u: *Anali Zavoda za znanstveni rad u Osijeku*, br. 4., Osijek: Zavod za znanstveni rad JAZU, 1985., 251. – 320.

Ivan Balta, *Značajnije osobe porodice Pejačević koje su oblježile dio hrvatsko-slavonske povijesti*, u: *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje*, br. 11., Osijek: Državni arhiv, 2011., 26. – 49.

Doris Baričević, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: Školska knjiga, 2008.

Doris Baričević, *Kameni spomenik sv. Ivana Nepomuka pred varaždinskim Starim gradom*, u: *Godišnjak Gradskog muzeja*, br. 7., Varaždin: Gradski muzej, 1985., 151. – 159.

Mato Batorović, *Jubilejske – svete godine u Iloku, Srijemu i Slavoniji*, u: *Dani Julija Benešića: zbornik radova II*, Ilok: Muzej grada Iloka, 2006., 61. – 77.

Dubravka Božić Bogović, *Katolička crkva u južnoj Baranji u 18. stoljeću; iz zapisa kanonskih vizitacija*, Beli Manastir: Ogranak Matice hrvatske: Centar za kulturu grada, 2009.

Dubravka Božić Bogović, Mario Jager, *Vjerski život katolika u južnobaranjskom dijelu Pečuške biskupije u 18. stoljeću na temelju podataka kanonskih vizitacija*, u: *Scrinia Slavonica*, br. 7., Slavonski Brod: Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, 2007.

Dubravka Božić Bogović, *Vjerski život njemačkog stanovništva u južnoj Baranji krajem 18. stoljeća*, u: *Godišnjak Njemačke zajednice*, br. 16, Osijek: Njemačka zajednica, Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, 2009. 202. – 211.

Ante Eugen Brlić, *Zbirka poviestnih nadpisa grada Osieka*, Osijek: Izdanje Društva prijatelja starine »Mursa«, 1943.

Josip Brüstle, *Povijest katoličkih župa u istočnoj Hrvatskoj do 1880. godine*, (preveo) Stjepan Sršan, Osijek: Matica hrvatska: Povijesni arhiv, 1994.

Krešimir Bušić, *Prilog poznavanju povijesnog razvoja kršćanstva na vinkovačkom prostoru: kontinuitet društvenoga i urbanoga života oko gotičke crkve sv. Ilije (Meraja) u Vinkovcima*, u: *Croatia Christiana Periodica*, god. 26., br. 50., Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2002., 11. – 28.

Krešimir Bušić, *Vinkovački sveci zaštitnici*, u: *Hrvatska revija, časopis Matice hrvatske*, god. III, br. 2, Zagreb: Matica hrvatska, 2003., 48. – 58.

Raeleen Chai-Elsholz, *The 'Significant other' in Canonizations in the First Half of the Eighteenth Century*, u: *Identity and alterity in hagiography and cult of saints*, (ur.) Ana Marinković, Trpimir Vedriš, Zagreb: Hagiotheca, 2010., 261. – 282.

Olivier Chaline, *La riforma cattolica nell'Europa centrale (XVI-XVIII secolo)*, Milano: Jaca Book, 2005.

Gary B. Cohen, Franz A.J. Szabo, *Embodiments of Power, Building Baroque Cities in Europe*, Oxford, New York: Berghahn Books, 2008.

Sanja Cvetnić, *Habsburški politički utjecaji i ikonografija sv. Ivana Nepomuka u Hrvatskoj*, u: *Hagiologija. Kultovi u kontekstu*, (ur.) Ana Marinković, Trpimir Vedriš, Zagreb: Leykam international, 2008., 161. – 167.

Sanja Cvetnić, *Ikonografija nakon Tridentskoga sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb: FF press, 2007.

Attila Čokolić, *Kapucinski red kao faktor razvoja novovjekovne arhitekture u srednjoeuropskom prostoru s naglaskom na barokni sklop kapucinskog samostana sred Gornjeg grada u Osijeku*, u: *Tri stoljeća kapucina u Osijeku 1703.-2003. i Općina Gornji grad do ujedinjenja 1702.-1786.*, Osijek: Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU, 2004., 47. – 86.

Dragan Damjanović, *Grobna kapela grofa Pavla Pejačevića u Podgoraču*, online verzija, objavljeno u: *Našički zbornik*, br. 7, Našice: Matica hrvatska, 2002., 221. – 227.

Jasenska Ferber-Bogdan, *Barokna skulptura sv. Ivana Nepomuka u Čakovcu*, u: *Muzejski vjesnik, glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, br. 17., Varaždin: Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske, 1994., 61. – 65.

Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb: Liber: Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske: Grafički zavod Hrvatske: Kršćanska sadašnjost, 1982.

Katarina Horvat-Levaj, Margareta Turkalj Podmanicki, *Župna crkva Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije u Valpovu – podrijetlo arhitektonskog tipa i kontekst*, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, br. 35., Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2011., 157. – 176.

Ivica Jagodić, *Crkva i vukovarski franjevci*, Vukovar: Franjevački samostan, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2011.

Zlatko Karač, *Osnovna analiza urbanističko-arhitektonskog razvoja Vukovara*, u: *Prostor, znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, god. II., br. 1.-2., Zagreb: Arhitektonski fakultet, 1994., 77. – 96.

Julije Kempf, *Požega: zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slobodnog i kraljevskog grada Požege i Požeške županije*, Požega: Ogranak Matice hrvatske, Jastrebarsko: Naklada Slap, 1995. [1910.]

Antun Josip Knezović, *KRUNA OBDERXAVAIUCSIU STAIE APOSTOLSKO. IZPOVIDNIKA SVIU OGLEDALO. XIVOT SVETOG IVANA OD NEPOMUKA OD TAINOSTI SVETE ISPOVIDI UZDERXITELJA, ISARANITELJA KLUCSIA, NAVLAZTITO POKORNICE JOANNE ILLI IVANICE KRALICE NAPITANIE VENCESLAVA KRALJA OVOG IMENA IV. ZA UZROK KOI OD ISTOG BI Mucsit, i nai posli, u Moldavu Vodu bacit; zato postade Veliki Mucsenik KOIEGA IZ HOD ROGIENIA I SVERU TERPLENIA NASSKIM TO IEST SLAVNIM ILLI-RICKIM JEZIKOM NA VERSSE DOMORODCEVICZA Slavu, i poznanie ovog Velikog Svetog uiedno skupi, i Sastavi. Plemenito Rodni Gospodin ANTUN JOSIP KNEZOVICS, CERKVE METROPOLITANSKE KOLOCSKE KANONIK, I CUSTOD. Prapost Infulat. Svetog Irenæa, i Stola Apostolskog Notarius. Dneva 20. Octobra. Godine Gospodinove 1759., Pešta, 1759.*

Irena Kraševac, *Neostilska sakralna skulptura i oltarna arhitektura u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet, 2005.

Meri Kunčić, *Utjecaj povijesnih zbivanja na kreiranje ikonografskih sadržaja zavjetnih slika. Primjeri oltarne slike Bogorodica Zaštitnica iz crkve samostana sv. Ante na Poljudu u Splitu*, u: *Croatia Christiana periodica*, god. 29, br. 55, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2005., 61. – 78.

Marko Landeka, *Gradnja crkve sv. Ivana Nepomuka u Vinkovcima*, u: *Godišnjak Matice hrvatske Vinkovci*, br. 10, Vinkovci: Ogranak Matice Hrvatske, 1992., 125. – 134.

Ive Mažuran, *Od turskog do suvremenog Osijeka*, Osijek: Zavod za znanstveni rad HAZU: Gradsko poglavarstvo, Zagreb: Školska knjiga, 1996.

Ive Mažuran, *Valpovo, sedam stoljeća znakovite prošlosti*, Valpovo: Poglavarstvo grada Valpova: Ogranak Matice hrvatske, Osijek: Grafika, 2004.

Kornelija Minichreiter, *Dio turskog Osijeka na prostoru Križanićevog trga u svjetlu arheoloških nalaza*, u: *Anali Zavoda za znanstveni rad u Osijeku*, br. 3., Osijek: Zavod za znanstveni rad JAZU, 1984., 43. – 108.

Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-73, dvorac Pejačević, Osijek

Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-79, kapela sv. Roka u Gornjem gradu, Osijek

Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel Osijek, Dokumentacija – dosjei nepokretnih kulturnih dobara, D-345-16, Križanićev trg u Tvrdi, Osijek

Blažo Misita-Katušić, *Kratak pregled arhitekture Osijeka kroz tri stoljeća*, u: *Osječki zbornik*, br. 5., Osijek: Muzej Slavonije, 1956., 171. – 185.

Mladen Obad Šćitaroci, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji u Slavoniji*, Zagreb: »Šćitaroci«, 1998.

Irena Pauk Sili, *Kapela sv. Roka u Gornjem gradu u Osijeku*, u: *Osječki zbornik*, br. 27., Osijek: Muzej Slavonije, 2004., 145. – 156.

Zsófia T. Papp, *Podaci o nekim mjestima nekadašnjeg kotara Branjin Vrh u Opisu Ferenca Széchényija*, u: *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje*, br. 5, Osijek: Državni arhiv, 1999., 57. – 88.

Ivan Pelz, *Još neki podaci o prošlosti osječkog Novog grada i njegova okoliša*, u: *Osječki zbornik*, br. 22.-23., Osijek: Muzej Slavonije, 1997., 235. – 244.

Danijel Petković, *Zastave, zastavne vrpce i lente zastavnika vinkovačkih građanskih udruga (1859.-1938.)*, u: *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci*, br. 23, Vinkovci: Ogranak Matice hrvatske, 2005., 153. – 180.

Ivan Srša, *Knjiška grafika kao predložak zidnom osliku (zidni oslik na svodovima crkve sv. Ivana Nepomuka u Stupniku kraj Zagreba)*, u: *Kaj, časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, br. 6, god XI., Zagreb: Kajkavsko spravišće, 2007., 85. – 102.

Stjepan Sršan, *Osječki ljetopisi, 1686.-1945.*, Osijek: Povijesni arhiv, 1993.

Stjepan Sršan, *Baranja 1785. godine*, Osijek: Državni arhiv, 1999.

Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 1: Baranja 1729.-1810.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2003.

Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 2: Baranja, 1829.-1845.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2004.

Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 3: Valpovačko-miholjačko područje, 1730.-1830.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2005.

Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 4: Srijem 1735.-1768.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2006.

Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 5: Osijek i okolica, 1732.-1833.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2007.

Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 6: Srijem, 1775.-1833.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2008.

Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 7: Županjski i vrbanjski dekanat, 1782.-1833.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2009.

Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 8: Vinkovačko-vukovarsko-iločko područje, 1768.-1840.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2010.a

Stjepan Sršan, *Stari osječki natpisi, 1706.-1900.*, Osijek: Državni arhiv, 2010.b

Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 9: Brodsko područje, 1730.-1883.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2010.c

Stjepan Sršan (prepisao i preveo), *Kanonske vizitacije knjiga 10: Đakovačko područje, 1751.-1833.*, Osijek: Državni arhiv, Đakovo: Biskupija Đakovačka i Srijemska, 2011.

Agneza Szabo, *O doprinosu velikaške porodice Hilleprand von Prandau razvoju hrvatske kulture i prosvjete*, u: *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*, br. 12, Osijek: Njemačka narodnosna zajednica, Zemaljska udruga Podunavskih Švaba u Hrvatskoj, 2005., 11. – 66.

Ljiljana Šarlah-Čačić, Andreja Šimičić, Drago Kretić, *Osijek: Javni spomenici na području grada*, elaborat (neobjavljeno), Osijek: Konzervatorski odjel Osijek, 2008.

N.[samo inicijal] Špoljarić, *SKANDALOZNO: Više od godinu dana hrpa cigala nagrđuje atrij kapucinske crkve*, u: *Glas Slavonije*, 31. ožujka 2006., Osijek: Medijski centar Glas Slavonije, 2006.

Tanja Trška Miklošić, *Prilog poznavanju zidnog oslika u crkvi sv. Ivana Nepomuka u Stupniku*, u: *Peristil*, br. 54., Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2011., 167. – 176.

Margareta Turkalj Podmanicki, *Prilog istraživanju nekadašnje isusovačke crkve sv. Mihovila u Osijeku*, u: *Zbornik 3. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti (Zagreb, 25.-27. XI. 2010.)*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2013., 197. – 200.

M. V. [samo inicijali], *U kapelice vraćeni obnovljeni kipovi sv. Ivana Nepomuka i sv. Antuna*, u: *Vinkovački list*, god. LIV, br. 49 (2734), 8. prosinac 2006., Vinkovci: Novosti, 2006.

Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod II. Kolegiji dubrovački, riječki, varaždinski i požeški*, Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1987.

Miroslav Vanino, *Isusovci i hrvatski narod III. Pučke misije, prekomorske misije, rezidencija Osijek, književni rad*, Zagreb: Filozofsko teološki institut Družbe Isusove, 2005.

Alan Vlahov, *Kužni pil u osječkoj Tvrđi*, prikaz restauratorskih radova,
Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod, ?

Erika Žilić Vincetić, *Osječke gradske svečanosti u 18. i 19. stoljeću*, u: *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje*, br. 10., Osijek: Državni arhiv, 2010., 261. – 275.

Zlata Živaković-Kerže, Antun Jarm, *Župna crkva sv. Petra i Pavla u Osijeku*,
Osijek: Rimokatolički župni ured sv. Petra i Pavla, 1995.

MREŽNE STRANICE

<http://www.glas-slavonije.hr/235493/4/Dan-svetog-Ivana-Nepomuka-u-Batini>

<http://www.lokalnahrivatska.hr/beli-manastir> [pregledano: 8.9.2014.]

http://www.geocaching.com/geocache/GC4EGEE_baranja-chapels-st-john-of-nepomuk [pregledano: 8.9.2014.]

Martyrologium Romanum, Decimo septimo Calendas Junii; mrezna stranica
<http://www.liturgialatina.org/martyrologium/15.htm> [pregledano: 29. 9.2014.]

Ivica Getto, *8 burnih stoljeća – Srednjovjekovna prošlost, srednjoeuropska budućnost*, <http://www.glas-slavonije.hr/195481/11/8-burnih-stoljeca---Srednjovjekovna-proslost-srednjoeuropska-buducnost> [pregledano: 8.9.2014.]

Željko Pavličić, *Spomenica župe Retfala*, online izdanje pripremila Nevenka Špoljarić, http://www.zusk.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=50%3A%3Aspomenica&catid=5%3Apovijest-zupe&Itemid=2&showall=1 [pregledano: 26.9.2014.]